

מדינה פלסטינית – כן או לא? מודל ניסיוני להבניית שיח ציבורי-פוליטי ולקידום עיתונות שלום

ד"ר מולי פלג, ד"ר איתן אלימי

סדרת אגרתא

במסגרת סדרת פרסומים זו של המכון מתפרסמות מספר פעמים בשנה עבודות מחקר בתחום התקשורת, החברה והפוליטיקה. עבודות אלה הן פרי מחקרים שנערכו במסגרת המכון או מטעמו. כמו כן יוצאים מאמרים שראו כבר אור בעיתונות המקצועית בתחום התקשורת בשפות זרות, כדי להביאם לידיעת הקהל הישראלי הרלבנטי, בנוסף לאקדמיה גם לציבור הפרופסיונלי והפוליטי וכן למתעניינים בתחומים אלה בקרב הציבור הרחב.

מכון חיים הרצוג לתקשורת חברה ופוליטיקה החל לפעול בתחילת שנת הלימודים תשס"ג – אוקטובר 2002, במסגרת הפקולטה למדעי החברה באוניברסיטת תל-אביב. המכון, הנושא את שמו של הנשיא השישי של מדינת ישראל, הוקם כדי לעסוק במחקר אקדמי בזיקה, בקשר ובהשפעות ההדדיות שבין התקשורת החברה והפוליטיקה. הוא נועד לשמש מקום מפגש של אקדמאים, חוקרים, עיתונאים, יוצרים, מבקרים חברתיים וקובעי מדיניות, השותפים להכרה בדבר המשמעות החברתית העמוקה שיש לתקשורת בימינו על החברה הפוליטיקה והתרבות ומבקשים ללמוד אותה, להבינה ולטייב אותה. ביסוד פעילותו עומדת ההכרה, כי מערכת תקשורת חופשית, יעילה ופרופסיונלית, הנהנית מאמון ציבורי, היא תנאי הכרחי לקיומה של דמוקרטיה בריאה ואפקטיבית. דווקא התנאים של אילוצים ביטחוניים בהם מצוייה ישראל, חופש הביטוי והזכות לדעת אינם מותרות אלא מהווים תנאי הכרחי לקיומה של הדמוקרטיה. המכון יזום ועורך מחקרים בתחום הזיקה שבין התקשורת לבין החברה והפוליטיקה, מקיים כנסים מדעיים בנושאים אלה ומשתף פעולה עם מכוני מחקר דומים בעולם. במסגרת זו מפרסם המכון מחקרים ופרסומים אחרים בכדי להשפיע על מקבלי החלטות. תחום פעולה שני של המכון הוא בקרב הקהילה הפרופסיונלית של עיתונאים ואנשי תקשורת, במטרה להגיע להבנה עמוקה יותר של בעיות הפרופסיה והזיקה שלה לדמוקרטיה. כמו כן עורך המכון ימי עיון, יזום דיונים ובירורים מקצועיים ומפגשים בינלאומיים של עורכים ועיתונאים. תחום פעולה שלישי של המכון מיועד לקהל הרחב ותכליתו לטפח אוריינות תקשורת: להגביר את הבנת התקשורת ודרכי פעולתה ולפתח מודעות ציבורית לחשיבות חופש העיתונות וזכות הציבור לדעת, לעודד את הקריאה הביקורתית של התקשורת ואת המעקב הביקורתי כלפיה.

הוועד המנהל של המכון:

פרופ' איתמר רבינוביץ
פרופ' שמעון ינקלביץ
פרופ' אינה וינר
גב' אורה הרצוג
ח"כ יצחק הרצוג
תא"ל מיכאל הרצוג

הוועדה אקדמית של המכון:

פרופ' אינה וינר
פרופ' חיים חזן
פרופ' תמר כתיאל
פרופ' אהרון קליימן
פרופ' דפנה למיש
פרופ' עמוס שפירא

ראש המכון:

פרופ' יורם פרי

מדינה פלסטינית – כן או לא? מודל ניסיוני להבניית שיח ציבורי-פוליטי ולקידום עיתונות שלום

ד"ר מולי פלג, ד"ר איתן אלימי

חוברת מס' 6 | אוקטובר 2006

המחברים

ד"ר מולי פלג הוא מרצה למדע לתקשורת פוליטית וליישוב סכסוכים בביה"ס לתקשורת במכללת נתניה ובמרכז הבינתחומי בהרצליה. ד"ר פלג משמש כמנהל האקדמי במרכז לדיאלוג אסטרטגי במכללה והוא עמית מחקר במרכז ליישוב סכסוכים ומשא ומתן באוניברסיטת סטאנפורד. נושאי ההתמחות שלו הם יישוב סכסוכים, אלימות פוליטית וטרור, ודינאמיקות בין חברה, פוליטיקה ותרבות. מספריו האחרונים הם *Zealotry and Vengeance: Quest of a Religious Identity Group* (Lexington Books, 2002); **אילו מילים יכלו להרוג: כשלון השיח הציבורי פוליטי בישראל** (אקדמון, 2003); ו- *Fighting Terrorism in the Liberal State* (editor, IOS Press, 2006). בימים אלה כותב ד"ר פלג את ספרו **תקשורת וקהילה: בין שונות לקיום בצוותא** וספר השירה השני שלו **התרחשות** יופיע בקרוב.

pelegmt@inter.net.il

ד"ר איתן אלימי מלמד על התנהגות פוליטית, תודעה פוליטית, מחאה פוליטית, וחקר סכסוכים בבית הספר למדעי המדינה באוניברסיטת חיפה ובמחלקה למדע המדינה באוניברסיטה העברית. ד"ר אלימי הוא עמית מחקר בכיר במרכז לחקר מדיה ופעולה קולקטיבית (Media Research and Action Project) שבבוסטון קולג'. בקרוב יצא לאור ספרו *Israeli Politics and the First Palestinian Intifada* (Routledge Studies in Middle East Politics, 2006).

alimien@012.net.il

תודות

המחברים רוצים להודות לפרופסור וילהלם קמף (Wilhelm Kempf) ופרופסור וויליאם גמסון (William Gamson) על הערותיהם התורמות וכן לפרופסור יורם פרי על שיתוף הפעולה. תודה לפרופ' דב שנער מביה"ס לתקשורת במכללת נתניה ולקבוצת החוקרים הבינלאומית של מכון TODA על ההשראה ושיתוף הפעולה בחקר עיתונות שלום.

מכון חיים הרצוג לתקשורת, חברה ופוליטיקה

הפקולטה למדעי החברה

אוניברסיטת תל-אביב

תל-אביב 69978

טל' 03-6405866

פקס 03-6406545

Email: mherzog@post.tau.ac.il

www.tau.ac.il/institutes/herzog

© כל הזכויות שמורות

מכון חיים הרצוג לתקשורת, חברה ופוליטיקה

אוניברסיטת תל-אביב

אוקטובר 2006

עיצוב: יעל כפיר ויעל ביבר, המשרד לעיצוב גרפי, אוניברסיטת תל-אביב

עיצוב השער: שמעון ריישר

א. הקדמה: החמאס כמשל

ניצחונה המפתיע של תנועת החמאס בבחירות לפרלמנט הפלסטינאי בינואר 2006 הציב שורה של אתגרים פוליטיים, צבאיים וכלכליים בפני ממשלת ישראל, אך לא פחות בעייתית מהם היה האתגר התקשורתי והתדמיתי: כיצד מציגים את מפלגת הרוב החדשה? באיזה מאגר דימויים, סמלים ותוויות להשתמש כדי להציג את בעלי הבית החדשים בפלסטין לציבור הישראלי? במאגר העוין, התוקפני המבליט אידיאולוגיה איסלאמית קנאית ואת פעילות הטרור הענפה או במאגר המתון, הריאלי שמדגיש את הפרגמטיות ואת הפרקטיות של מפלגת שלטון. משיקולים פוליטיים ומפלגתיים של ערב בחירות 2006 בישראל, הועדפו לבסוף הייצוגים והדימויים השליליים של החמאס על פני אלו החיוביים. הבחירה האסטרטגית השרירותית הזאת איננה מופרכת לחלוטין: החמאס הוא אכן ארגון המצדד ועוסק בטרור והסמוך על משנה קיצונית שאינה מכירה במדינת ישראל. אולם, אין באופייה של התנועה הזאת ובסדר העדיפויות העכשווי שלה כדי לחייב מיידית ואוטומטית את עיצובה הטוטאלי השלילי בתקשורת הישראלית, וממנה, את דעת הקהל והדימוי הציבורי הישראלי. תופעת עליית החמאס היא מורכבת יותר וסיבותיה מגוונות, אך בשל התרכזות התקשורת בפר השלילי והמאיים של התופעה, הוחמצו הרב גוניות שלה והאפשרויות להתמודד עם המצב החדש שנוצר.

הבחירה הקוגניטיבית של הדימוי התקשורתי השלילי הכתיבה את סדר היום ואת העמדה הממשלתית העימותית כנגד החמאס. העקביות וההחלטיות של הייצוג השלילי של החמאס בתקשורת יצר אחדות דעים בקרב הציבוריות הישראלית ולגיטימציה עממית חוצת מפלגות לעמדת הממשלה. הדיון הפנימי בתנועת החמאס לא הובא לידי ביטוי בתקשורת הישראלית ומגוון נאומי מנהיגיהם לא הובלט. התבטאויות קיצוניות ופרובוקטיביות זכו לכותרות ענק בעיתונות הישראלית הכתובה והמשודרת בעוד אמירות מתונות, שלא תאמו את הדימוי המפחיד והמתלהם, הודחקו והועלמו. מבחינה ויזואלית, תמונות של מנהיגי ותומכי חמאס משולהבים הועדפו על תמונות של אותם אנשים בזוויות צילום יותר "רגועות". בסיכומו של דבר, התקשורת כמפיצת מידע, כמעצבת סדר יום וכמשרטטת דימויים, קיבעה בעצם את ההתייחסות הציבורית הישראלית כלפי החמאס. זוהי אחריות עצומה בעלת השלכות הרות גורל בפוטנציה, ללא קשר ל"נכונות" הדימויים והמסרים שנבחרו. עיצוב דעת קהל וגיבוש עמדות בקרב ציבור על ידי הדגשים בחדשות, העדפות של תמונות מסוימות, בחירת מילים ומונחים קפדנית,

אנלוגיות היסטוריות סלקטיביות והכללה והרחקה של נושאים מסדר היום הציבורי מהווים אמצעים יעילים ביותר לצבירת עוצמה והשפעה (Iyengar and Kinder, 1988;), כאשר סוגיות מהותיות מצויות במחלוקת ומתחרות על תשומת ליבם ותמיכתם של ההמונים, התקשורת היא שחקן מרכזי בניווט תודעה. הדוגמא הרלבנטית של החמאס היא רק התמריץ וההצדקה למחקר המוצג כאן ואשר עניינו הוא הבניית המציאות במדיה הכתובה, או כיצד מנסים מעצבי שיח בתקשורת להשפיע ולנתב את דעת קוראיהם.

”אין שום מציאות מלבד זאת האצורה בתוכנו”, כתב הרמן הסה ביצירתו דמיאן. מעצבי המסרים נוטלים את המציאות כפי שהם מבינים אותה, ומעבדים אותה מחדש על מנת לשכנע את קוראיהם כי זוהי אכן הדרך הנכונה. על השאלה כיצד הם עושים זאת ניסינו לענות במחקר הבא. בסיומו, אנו מתמקדים בסוג מסוים של הבניית שיח תקשורתי, השיח הקרוי עיתונות של שלום (Peace Journalism), ומציגים אותו כגשר לאפשרויות מחקר נוספות בתחום הבנתם של קונפליקטים והיכולות ליישבם.

ב. מספר שאלות מנחות

כיצד אנשים מבינים ומפרשים את בליל המושגים, הרעיונות, הסוגיות, והמחלוקות שמהווים את הכאוס הקרוי פוליטיקה? מהם הכלים המאפשרים לאנשים לנתח ולהעריך אלטרנטיבות ופתרונות לדילמות פוליטיות, ולאחר מכן לבחור ולהזדהות עם אילו מן האפשרויות הפרושות לפנייהם? מי פורס את האלטרנטיבות הפוליטיות בפני הציבור ובאיזה דרכים זה נעשה? למרות שכיחותם ועקביותם של נושאים פוליטיים בחיינו, רובם אינם נהירים לנו די הצורך על מנת שנוכל בוודאות ובתקיפות לדבוק בהם ולצאת להגנתם בעימותים ובסכסוכים הצפויים להתרחש בין פירושים והבנות שונות ומתנגשות בחברה פלורליסטית ורבת פנים. המאמר להלן יעסוק ביחס בין דפוסי עיצוב תובנות ופירושים לנושאים פוליטיים ובין אופני הפירוש וההערכה של נושאים אלו, תוך התמקדות בסוגיית אפשרות כינונה של מדינה פלסטינית עצמאית. סוגיה זאת תשמש אותנו כמקרה בוחן לבחינת תהליכי הבניית שיח ציבורי כפי שהוא מועבר ומובן על ידי קוראי התקשורת הכתובה.

מעצם הפיכתה למקור מידע דומיננטי, משמשת תקשורת ההמונים כמוסד מרכזי בעיצוב דעת הקהל בעידן המודרני.¹ לוי וגורביץ טוענים שהמרכזיות הגוברת של התקשורת בחברה והשפעות השיח התקשורתי על סדר העדיפויות הציבורי הופכות את התקשורת לזירת מאבק מניפולטיבית (Gurevitch and Levy, 1985). אחד הכלים העיקריים בהבניית מציאות שכזאת הוא השימוש בתבנית ניסוח (Frame). ל"מסגר", על פי רוברט אנטמן, פירושו "to select some aspects of a perceived reality and them more salient in a communicating text, in such a way as to promote a particular problem definition, causal interpretation, moral evaluation, and/or treatment recommendation for the item described" (Entman, 1993). תבנית ניסוח מורכבת מממד הכרתי ורגשי ומספקת מענה לשלוש שאלות המלופפות זו בזו: האחת, מהו הנושא שעל הפרק; השנייה, כיצד לחשוב על הנושא שעל הפרק, והשלישית, כיצד לפעול ביחס לאותו נושא. המענה על שאלות אלה מסייע ליחיד ו/או לקולקטיב לארגן את הניסיון האנושי תוך הענקת משמעות למתרחש (Gamson and Modigliani).

1 למרות הדגש המושם כאן על ההשפעה של טקסט תקשורתי על קורא הטקסט, אנו בהחלט מכירים בהשפעה הדרכיונית בין שיח ציבורי ושיח תקשורתי. על נושא זה ראה:

William A. Gamson and Andre Modigliani. 1989. "Media Discourse and Public Opinion on Nuclear Power: A Constructionist Approach." *American Journal of Sociology*, 95: 1-37

(1989; Goffman, 1974). דרך יעילה להבין מהי תבנית ניסוח היא לנסות להבין כיצד תבנית ניסוח מתפקדת (Barinski and Kinder, 1999).

בכתוב להלן נציג מודל מחקר שנועד לבחון כיצד מתפקדת תבנית ניסוח. נבחנת השפעתן של תבניות ניסוח שונות השזורות בטקסט עיתונאי זהה, על קוראי הטקסט. ביתר פירוט, נבדק היחס בין דפוסי עיצוב תבניות הניסוח בתקשורת והאופנים השונים בהם ציבור הקוראים מעצב את תפיסתו והבנתו ביחס לנושא נתון – במקרה זה, סוגיית אפשרות כינונה של מדינה פלסטינית עצמאית. המאמר להלן נשען על שני שלבים ראשונים במחקר ממושך: השלב הרעיוני של פיתוח המודל הניסיוני או מערך המחקר, ושלב ביצוע מבחן מקדים שממצאיו, כך נטען, מהווים בסיס מבטיח להמשך המחקר ושיפורו.

חשיבות המחקר נעוצה בשאלות האופרטיביות העולות כגון: כיצד פועלים מנגנוני הבנה בקרב הקוראים או המאזינים; מה מאפשר הבנה משופרת או פחותה; איזה טקסטים כתובים, משודרים או נאמרים ייקלטו טוב יותר; ואיזה הדגשים יופנמו לעומת אלה שיינטשו. בהתאם, עשוי המחקר להתרחב לכיוון משגרי המסרים ולבחון כיצד מעצבים טקסט או אמירה שתיקלט היטב על ידי קהל מתעניין. ובאופן יותר קונקרטי, באיזה מידה ניתן להתאים מסר להלך רוח, לצרכים או לשאיפות של קהל נתון על מנת לרתמו ליעדים פוליטיים החיוניים לכותבים או לנואמים. כך עולה גם נושא הקשר בין מנהיגים ואליטות – משגרי המסרים – לבין קהל נאמניהם, או קולטי המסרים ומידת גיוסם לאקטיביזם ולפעילות קולקטיבית מצד אחד או להשתתפות קונצנזוס והסכמות מצד שני. האינטראקציה בין מנהיגים לתומכים באמצעות טיב התקשורת ביניהם רלבנטית וחשובה גם בשמירת הסדר הציבורי ואכיפת הפיקוח החברתי וגם בקריאת התגר כנגדו. שאלות אלה מתיישבות עם החשיבות בעיגון חקר השפעתן ותפקודן של תבניות ניסוח בסוגיות הרחבות יותר של עצמה ומאבקי כוחות סוציו-פוליטיים (Carragee and Roefs, 2004; Entman, 1993).

בחלק הבא נפרט את המסגרת הרעיונית-תיאורטית שכיוונה את המחקר. לאחר מכן, נציג את מערך המחקר והמודל שבבסיסו תוך פירוט שלבי המחקר השונים, ובמקרה שלהלן ניסוי, שנועדו לבחון באופן מעמיק ושיטתי את היחס בין טכניקות להבניית טקסט ובין אופני פירושו והבנתו אצל קוראיו. תוצאות המחקר מובאות לאחר הפירוט של כל חלק ממערך הניסוי ומסקנותיו מספקות בסיס להיערכות מחודשת לקראת ביצועו המלא של הניסוי.

ג. הבניית המציאות כתחרות סימבולית

ההנחה הראשונית היא, שגורם מרכזי בעיצוב השיח הציבורי-פוליטי ובקביעת כיווניו, עיתויו, התבטאויותיו ואת רפרטואר הדימויים והסמלים הבאים לידי ביטוי בו הן האליטות או נותני החסות הפוליטיים (Political Sponsors), כשהציבור הרחב הוא הקהל המאזין, הצופה או הקורא. מעצבי דעת הקהל הנם מקבלי החלטות פוליטיות, מפקדים צבאיים, מנהיגי קהילות ופעילים חברתיים, אילי הון וכלכלנים ואנשי תקשורת. מעצבי דעת הקהל השונים מעורבים במלחמות מילים הניטשות על פירושים והבנות מתחרות למציאות ועל הנחלתן לציבור הרחב (Lakoff, 2000; Tannen, 1999; Schattschneider, 1975). עמדות יריבות מתחרות ביניהן על הגדרת נושאים הנתונים במחלוקת, כשכל מעצב דעה מתאמץ ליצור את הסיפור שלו באופן השוטף וההגיוני ביותר (פלג, 2002; Gamson and Modigliani, 1989). החדרת מובן לשיח הציבורי על פי הבנתה ופירושה של עמדה מסוימת מהווה הישג לדרכו ולתפיסת עולמו של מעצב דעת הקהל המנצח. לפירושים ששורדים את "מאבק המילים" עשויה להיות השפעה מכרעת על הבנתם של אזרחים מהשורה את ענייני השעה. הפירושים הללו מועברים ממעצבי דעת הקהל לציבור הרחב באמצעות תבניות הניסוח. ככל שהללו תהיינה פשוטות, תמציתיות ותכליתיות, כך יגבר סיכוין להשתרש בשיח הציבורי ולהפוך שגורות בפי העם. גם התאמתן של תבניות ניסוח לנורמות חברתיות קיימות ולמוסכמות תרבותיות מקובלות עשוי לעזור רבות בקליטתן והפיכתן לנחלת הכלל (Snow et al., 1986; Gamson and Lasch, 1983).

השאלה המרתקת שעולה מהנחה ראשונית זו עוסקת באפשרות קיומה של נוסחה מנצחת או, ליתר דיוק, מהן תכונותיה של תבנית הניסוח שמסוגלת ללכוד את תשומת ליבו של הקהל ולנתב את הבנותיו ואת השגותיו? שאלה זו חוזרת לסוגיה של כיצד עובדת תבנית ניסוח וכיצד היא מחברת בין כוונותיו של משגר המסר, המנהיג, הכותב או הדובר מצד אחד לבין הבנתו ומסקנותיו של קולט המסר, האיש מן השורה, הקורא או המאזין, מצד שני. במילים אחרות, אם תבנית ניסוח היא אכן סיפור מארגן המחבר אירועים והתפתחויות לקו עלילתי אחד, רצוף ועקבי (Tversky and Kahneman, 1981; Kinder and Sanders, 1996), אז מהו סיפור טוב? מהו נרטיב מסקרן? מהי נוסחת גיוס ההמונים?

במרבית המחקרים שהתמקדו בתבניות ניסוח, הדגש הושם על איכויות (או חולשות) המספר (Nelson and Kinder, 1996) או על סוגי הקשר והתקשורת בין

דוברים וכותבים לקהלי מאזינים וקוראים (Mandelberg, 1997). לעיתים פחות שכיחות הופנה זרקור ההתעניינות אל עבר הצד המאזין או הקורא ומערך הפירושים וההבנות אצלו (Iyengar and Kinder, 1987; Iyengar, 1991; Liebes, 1991). מה הופך סיפור למרתק ולמעניין בעיני הקוראים? מה גורם להם לצטט אותו ולהתייחס למציאות במונחים ובסמלים שקיבלו דווקא ממנו? זוהי סוגיה המפנה את החוקר אל תחום הפסיכולוגיה הקוגניטיבית וליתר דיוק, למנגנוני ההבנה והפירוש המבהירים מסרים בפרט ומידע בכלל, לכל קורא ומאזין.

החוקרים ברינסקי וקינדר חיברו בין שני כיווני מחקר בפסיכולוגיה קוגניטיבית כדי ליצור מסגרת מקורית להערכת מידת ההבנה של קוראים כלפי טקסט נתון ולמידת השפעתה של תבנית ניסוח על כיווני הפירוש של הטקסט (Berinsky and Kinder, 1999). הכיוון הראשון לקוח מסדרת מחקרים על עבודתם של חבר מושבעים ואופן הכרעתם לגבי מידת אשמתם או חפותם של העומדים לדין בבתי משפט ציבוריים (Pennigton and Hastie, 1988, 1992). המחקרים הצביעו על שני אופנים (או שתי תבניות/מסגרות ניסוח) בהם הוצגו הממצאים וההסברים של המשפט לחבר המושבעים, בסדר בו הציגו התביעה והסנגוריה את עדיהם ונימוקיהם ובסדר הכרונולוגי של האירועים. הסדר הראשון תואם שיקולים של ניהול משפט, אסוציאציות והקשרים השמורים עם עורכי הדין בשני הצדדים ואינטראקציות של תגובות ותגובות נגד בין הגנה לתביעה. הסדר השני מגלגל את הסיפור על פי קצב ההתרחשות העוקב לפיו התפתחה העלילה. מסקנת המחקרים הייתה חד משמעית: חבר המושבעים סבר כי הבין טוב יותר את אשר קרה, ובהתאם לכך החליט את החלטותיו, כאשר הקשיב לסיפור הכרונולוגי ולא לסיפור כפי שנחשף על פי סדר זימון העדים. העקביות בהשתלשלות האירועים וכיסוי כל הפרטים מתחילת הסיפור ועד סופו, תכונות אשר עלולות להשמט בסדר האחר, חיזקו את נחישותם כי אכן הבינו את אשר קרה ולכן החלטתם תהיה צודקת.

כיוון המחקר השני מדגיש אף הוא כי הבנתו של סיפור או מסר מתגברת אם הסיפור מועבר בצורה עקבית ומלאה. מחקרו של וולטר קינטש מתרכז בטקסטים כתובים וכיצד עיבוד נכון שלהם מגביר את ההבנה בכיוון בו מעוניינים מעצבי הטקסט (Kintsch, 1998). החוקר מבחין בין שני סוגים של עיבוד הטקסט: פנים־מבני (micro-structure) וחוקי־מבני (macro-structure). הראשון הוא שינוי בטקסט, כמו למשל ההבדל בהבנת הקריאה שעשוי להתקבל משינוי השורה "כוחות צה"ל חדרו הלילה אל הקסבה בג'נין" לנוסח המלא יותר "כוחות צה"ל חדרו הלילה אל הקסבה בג'נין, מוקד מחבלי התנזים והחמאס." השני הוא שינוי של הטקסט, ארגון מחדש של מבנה הפסקאות או סידורן, כותרות משנה או הדגשי דפוס המבליטים חלקי טקסט מסוימים על פני אחרים. טקסט לקוני ויבש המתאר פעולה לילית בג'נין ישפיע פחות על קוראיו מאשר טקסט המעוטר בכותרת משנה בולטת כגון "טוהרו קני המחבלים בג'נין." מנסח הטקסט שעוצב בתבנית ניסוח אוהדת לפעולה הצבאית בג'נין ישיג מקוראיו תגובות אוהדות. לעומת זאת, כותרת משנה שתזעק "אזרחים

חפים מפשע נהרגו בקסבה של ג'נין הלילה", תהיה מעוגנת בתבנית ניסוח ביקורתית על הפעולה וכך היא תועבר לקוראים. אם המידע הזה נכון, הוא יופיע גם בניסוח האוהד לפעולה, אך באופן מוצנע הרבה יותר. באותו אופן ינהגו מעצבי הטקסט הביקורתי למידע על קני המחבלים: הוא יוזכר, אך הוא יוטמע בפרטים עובדתיים ללא הדגש מבני מיוחד.

המחקרים הללו הבלטו נטיות נוספות של קולטי המסרים (הנשמעים או הנקראים): הם מעדיפים לתור אחר סיבות ולחברן לתוצאות. חיבור כזה יוצר את הליניאריות והזרימה הקולחת של הסיפור וכך מיטיב עם הבנתו. בנוסף, קולטי המסרים אוהבים לשמוע או לקרוא טקסטים המחזקים תחושות והנחות קיימות, אך לא מוגדרות או מובנות במלואן. הם מתקשים להתמודד עם טקסטים מהפכניים, שיוצרים בלבול וחוסר כיוון לגבי הבנות קודמות. מנסחי תבנית הניסוח דואגים לכך שהחיבור בין גורמים ותוצאות וכן טיפוחן של תחושות קיימות יובלטו ויודגשו בטקסטים שהם מגישים.

ד. מערך המחקר

צירופן של שתי אוריינטציות ניתוח אלה יחד מהווה את הרציונל שעומד בבסיס המחקר. ברצוננו לבחון כיצד קוראי עיתונים בארץ מפענחים ומבינים טקסטים ומסרים המועברים אליהם. אנו רוצים לבדוק כיצד תבנית ניסוח משפיעה על הבנה ומה יש בתבנית ניסוח המצליחה לעשות זאת. אנו סבורים כי דרך יעילה לאבחן ולנתח שינויים בהבנת טקסטים היא דרך הניסוי. באמצעות קבוצת ניסוי וקבוצת בקרה, שיקראו טקסטים בעלי כמות ותוכן מידע זהים, אך מעוגנים בתבניות ניסוח שונות ואף מנוגדות זו לזו, נוכל לזהות על ידי שאלות שינויים בהבנת הנקרא.

בחרנו להתמקד בנושא שהוא בעל משמעות מדינית-פוליטית בולטת ואקטואלית: קיומה של מדינה פלסטינית עצמאית. בולטותו ומרכזיותו של נושא זה בציבוריות הישראלית הניבה מגמת קשר עקבית בין סיבות לתוצאות בקרב מצדדי ומתנגדי רעיון המדינה הפלסטינית העצמאית, ומכיוון שכך, גם הצמיחה תחושות והנחות ראשוניות בקרב קוראי העיתונים. אין כמעט קוראים אדישים לנושא המדינה הפלסטינית או כאלה שלא גיבשו דעה ראשונית בנידון. מאפיינים אלה עשויים לקדם את תחילת המחקר.

בחירתנו נשענה על שלושה טעמים: הרלבנטיות של הנושא מבחינת ההתפתחויות המדיניות הצפויות לאחר הבחירות ברשות הפלסטינית ובישראל ושובה של תכנית מפת הדרכים לסדר היום הפוליטי; שרידותו ועמידותו של הנושא לאורך זמן כאחד מאבני המחלוקת העיקריים בסכסוך הישראלי-פלסטיני; קיומן של תחושות ועמדות קיימות בקרב מרבית קוראי העיתונים כלפי סוגיה זאת, בעיקר בשל שני הטעמים הראשונים. ליתרונות אלה נלווה גם חסרון מסוים שנעוץ בעובדה שעמדות ודעות לגבי קיומה או אי קיומה של מדינה פלסטינית יכולות להיות מושרשות ומקובעות בקרב משתתפי המחקר ועלולות, לפיכך, להערים קשיים על ניסיונו לאתר השפעות אפשריות של טקסט על דפוסי הבנת המסרים של הקוראים. אנו נתייחס לקשיים אלה ולדרכים אפשריות להתמודדות אתם – למשל מחקרי פאנל – בסיכום הכתוב.

אוכלוסיית המחקר:

אוכלוסיית המחקר מורכבת מסטודנטים ממכללות, מחוגים שונים במדעי החברה, שיחולקו לשלוש קבוצות. כל קבוצה תכלול 40 סטודנטים. על אף הזהירות

המתבקשת בהשלכה מהמתרחש בקרב אוכלוסיית הסטודנטים למתרחש בכלל החברה הישראלית, בחרנו באוכלוסייה זו מהטעמים הבאים. ראשית, התמודדות עם מגבלות תקציב – היכולת שלנו כמרצים להגיע ביעילות ובחיסכון יחסי לנחקרים פוטנציאליים. שנית, סטודנטים נמצאים בשלב בחייהם בו עמדותיהם ותפיסת עולמם לא מגובשות סופית ומכאן שהם פתוחים יותר לסוג מניפולציה אותו אנו מתכוונים לבצע, בהשוואה לנחקרים אפשריים מבוגרים יותר בעלי עמדות ותפיסות עולם מגובשות ומקובעות. שלישית, להבדיל מקבוצות אוכלוסייה אחרות, סטודנטים נוהגים ל"דבר פוליטיקה" (Gamson, 1992) בתדירות גבוהה יותר וניתנים לרוב לשיוך כחברי הקהל הקשוב, בהתאם לטיפולוגיה שהציע דלטון (Dalton, 1988). רביעית, אוכלוסיית הסטודנטים, ובעיקר סטודנטים במכללות, ניתנת לאפיון כרב-גונית וככזו שמכילה בתוכה חברים משלל מגזרים בחברה. מעצם הכרתנו את אוכלוסיית הסטודנטים בכלל, מצאנו כי סטודנטים במכללות נוטים לייצג יותר את מגוון העמדות הפוליטיות, חתכים סוציאקונומיים וכיו"ב הקיימים בחברה הישראלית מאלה באוניברסיטאות הנוטים, כך חששנו, לעמדה "שמאלית" יותר בסוגיות חוץ וביטחון (זיסר וקורן, 1992). מבט על התפלגויות החתכים הדמוגראפיים השונים בקרב משתתפי המבחן המקדים, התפלגויות שתואמות את הנחתנו, מוצג בנספח 2.

עיצוב הטקסטים – תהליך היידון (מניפולציה):

שתי זוויות הבנה, או שתי תבניות ניסוח המייצגות אותן, נבדקו: בעד ונגד מדינה פלסטינית עצמאית. קבוצות קוראים שונות קיבלו לקריאה את אותה ידיעה חדשותית בשינוי סגנון ומבנה על פי הסיפור הדומיננטי (Framing) המיועד להן. קבוצת הבקרה קבלה לקריאה את אותו מידע בדיוק, אך בפורמט חדשותי קונבנציונאלי ללא הדגש תבנית ניסוח קוהרנטית (Non-framed)². זהו נרטיב שמזכיר את סדר שמיעת העדים של פנינגטון והייסטי: סדר שאינו בהכרח מדגיש הגיון סיפורי וקשר התפתחותי-ליניארי בין גורמים לבין תוצאות. השערת המחקר הראשונית היא שקוראים שיקבלו את קטע העיתונות המעובד למסגרת ניסוח התומכת במדינה פלסטינית, יבינו ויפרשו את הסוגיה על פי עמדה כזאת, בעוד קוראי הזווית ההפוכה יבינו את הקטע הנתון בהתאם לתבנית הניסוח אליה נחשפו הם. כלומר, הבנת הקריאה תושפע ישירות מעמדת כותבי הכתבה החדשותית. קוראי הקטע ללא מסגרת ניסוחית אמורים, כך אנו משערים, לפרש את המידע בצורה שונה או להתפצל באופן סביר בין מצדדי ותוקפי רעיון המדינה הפלסטינית. עיקרון

2 יש הטוענים (וביניהם, אחד מכותבי מאמר זה), כי כלל לא קיים טקסט ללא תבנית ניסוח וכי בכל מסר מוטמעת כוונה או כיוון הנובעים מהשקפת עולמו של הכותב. זוהי טענה הגיונית וסבירה, אך האבחנה כאן מתייחסת לטקסטים שהטייתם מובנית ושיטתית לכיוון נרטיב מסוים ואשר מיועדים במודע ובמובהק לשכנע קוראים בזווית ראייה קונקרטיית, לעומת טקסטים בהן משתרבת עדיפותו של הכותב באקראי.

האחידות במידע ובחומר הקריאה שעל כל קבוצה לקבל, חייב להישמר בקפדנות כדי שהשוני הצפוי בהבנת הקוראים לרוחב הקבוצות לא ייזקף לזכות חומר קריאה שונה. לאחר שתנאי זה מוודא בשלוש קבוצות הקוראים, מתחיל עיצוב מסגרות הניסוח הפרטניות.

תבנית הניסוח האוהדת למדינה פלסטינית (להלן, פרומדינה) ניסתה לקדם את הנרטיב שלה בעד התהליך המדיני בעזרת הדגשים שונים בטקסט המעוררים לגיטימציה, אמון ואהדה לצד הפלסטיני. למשל, הקפדה על תוארו הרשמי של אבו מאזן כנשיא, כדי לשוות לו משקל סגולי שווה לשרון ולבוש; הקדמת התגובה הפלסטינית לזו הישראלית, כדי להאדיר את חשיבותה, והבלטת הממד החיובי בדברי אבו מאזן באמצעות כותרת משנה סלקטיבית. תבנית הניסוח העוינת, או החשדנית כלפי הקמת מדינה פלסטינית עצמאית (להלן, אנטי-מדינה) סייעה בטקסט הרלבנטי לה לתחושות ההפוכות, דהיינו חוסר אמון, דה-לגיטימציה וחששות מהתפתחות מדינית. על כן, נשמטו מגרסה זאת תוארו הרשמי של אבו מאזן כדי לא להשרות עליו מכובדות ושיקול דעת; לא בוטאו בו אמירות ישירות של המנהיג הפלסטיני אלא התבטאויות עקיפות בלבד כדי שלא תיווצר אליו קירבה; תגובתו מובאת לאחר התגובה הישראלית, וכותרת המשנה הבלטה ממד בלתי חיובי ומאיים של דבריו. בטקסט האוהד (פרומדינה) הופיעה המלה פלסטינים בעוד בטקסט הנגדי היא הופיעה כפלשתינאים כדי לעורר את הזיקה אל האנלוגיה התנכית של הפלישתים אויבי ישראל. הטקסט הזהה שנימסר לכל קבוצה לא עמעם את זוויות הניסוח המנוגדות שנבנו כאן. בעמדת הפרומדינה זכו היתרונות למעמד בולט בעוד החסרונות פוזרו ונטמעו ברחבי המאמר עד לאובדן הקוהרנטיות והליניאריות שלהם, ואילו בטקסט האנטי-מדינה התרחש התהליך ההפוך (ראו נספח מספר 1).

המדידה:

כל המשתתפים הונחו יחד לגבי מטרת הניסוי. ציינו בפניהם כי מטרתנו לבחון את ההשפעה של טקסט אקטואלי על מידת העניין הפוליטי ואפשרות ההתגייסות למטרות פוליטיות. לאחר מכן הם חולקו לקבוצותיהם באופן רנדומאלי וכל אחד ואחת מילאו טופס ראשוני של פרטים ומאפיינים אישיים כגון מין, גיל, דת, עדה, נטייה אידיאולוגית ופוליטית ומידת העניין והמודעות בנושאים פוליטיים³ (ראו נספח מספר 3). ההקצאה הרנדומאלית לקבוצות השונות הינה קריטית לצורך נטרול השפעה אפשרית של משתנים קודמי-זמן כעמדות פוליטיות ואזור מגורים. לאחר

3 מטרת השאלון כפולה: ראשית, אנו מעוניינים לקבל מידע דמוגרפי לגבי הנחקרים. שנית, אנו מעוניינים לבחון את עמדתם ותפיסתם ביחס לנושאים חברתיים ופוליטיים כלליים. המטרה הראשונה תספק לנו חתך רחבי ביחס למאפייני הנחקרים ותאפשר לנו, עקב כך, לבחון את מידת הייצוגיות הקיימת. המטרה השנייה תספק לנו מידע חשוב על עמדות ותפיסות הנחקרים ביחס לנושאים נדונים אפשריים, ביניהם אנו מתכוונים לשלב גם היבטים שונים של סוגיית המדינה הפלסטינית.

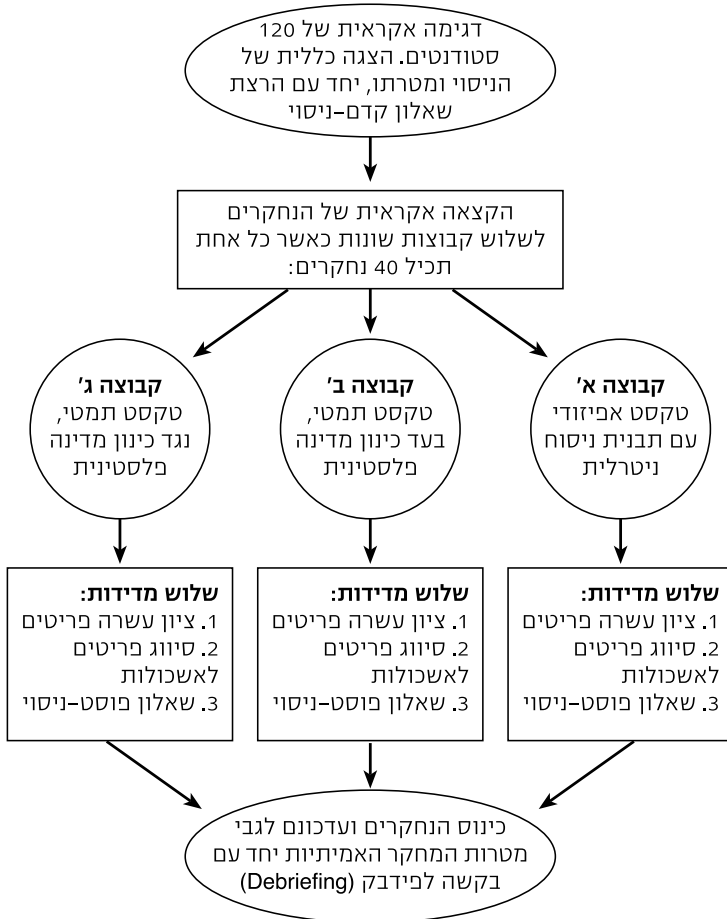
גיבוש הקבוצות השונות, יינתנו לכל אחת מהן הכתבות המתאימות בסגנון העיתונאי הניטרלי, ובמסגרות הניסוח האוהדת והעוינת לתהליך הקמת המדינה הפלסטינית. כל משתתף ומשתתפת יקראו פעם אחת בעיון את המאמר ולא יורשו לשוב ולקראו פעם נוספת או לעיין בו שנית. עם תום הקריאה, ייבחנו המשתתפים בקבוצותיהם בשלושה ממדים של הבנת הנקרא: זיכרון, קטגוריזציה ומשמעות:

1. **זיכרון:** במבחן זה נבדק ממד הזיכרון לטווח הקצר של הקוראים. המשתתפים מתבקשים לצטט עשרה פריטים (במילים או במשפטים) מהחומר שקראו זה עתה. הכוונה בצייטוט היא לרשום פריט בדיוק כפי שהופיע בטקסט כדי להחיל קריטריון חד משמעי לגבי תקפותם של הפריטים. ההשערה המכוונת מבדק זה מניחה כי זיכרון ינותב ויחוזק על ידי מסגרת הניסוח. מכאן נובעות שתי מסקנות/השערות: האחת, שקוראי הטקסטים המעובדים יזכרו פריטים בבהירות רבה יותר מקוראי הטקסט הרגיל, והשנייה, שהפריטים שייזכרו יהיו ברוח מסגרת הניסוח לה היה נתון כל קורא וקוראה. כלומר, קוראי מאמר הפר-מדינה יזכרו פריטים המעודדים מדינה פלסטינית וקוראי הנרטיב המתחרה יזכרו פריטים מהכיוון ההפוך.
2. **קטגוריזציה:** מבחן זה מעמיק עוד יותר את ניסיונו לעקוב אחר תהליכי הבנת טקסטים. מעבר לתהליך המידי של זכירה, יתבקשו הנבדקים לחבר ולגודד יחדיו לקבוצות ולקטגוריות את הפריטים אותם דלו ממה שקראו, או פריטים שאנו נקבץ מהטקסטים. כאן מחויבים הנבדקים גם לתהליכי זיהוי, אפיון וניתוח בנוסף לזכירה הראשונית. בהנחה שטקסט שעוצב באופן מגמתי אכן משפיע על הבנת הקוראים, אנו נבקש לבחון מהי מידת החפיפה או ההשקה בין האשכולות השונים בקרב קוראי טקסט נתון, ובאיזו מידה קיים שוני שאינו אקראי בין דפוסי הקיבוץ בקרב קבוצת קוראים אחת לרעותה.
3. **משמעות:** המבחן השלישי והאחרון בודק את משמעותו של כל פריט בעיני הנשאלים. לאחר אפיונם ואיסופם של הפריטים לקטגוריות, אנו נשתמש בשאלון בעזרתו יתבקשו הנבדקים להעניק משמעות וכוונה למה שזכרו וסיווגו. הקוראים יתבקשו לענות כיצד הם מבינים את משמעותו והקשרו של כל פריט גם במובן התיאורי וגם במובן הנורמטיבי (מהו, ומה הוא צריך להיות), וכיצד ניתן לפעול למימוש וליישום משמעות זאת (Snow and Benford, 1988; Gamson and Modigliani, 1989). מבחן זה יעמיד למבחן את השערתנו בדבר ההלימה בין קוראי טקסט נתון, למשל פר-מדינה, ובין המשמעות הגבוהה שתוענק לפריטים ברוח חיובית לגבי אפשרות כינונה של מדינה פלסטינית.

המבחן המקדים:

המבחן המקדים (Pretest) נועד לבחון את אמינות ורלבנטיות הטקסטים המעובדים ושלוש המשימות שלאחריהם. הוא כלל עשרים ושישה נבדקים בכדי לבחון בעזרתם האם עריכתו של הטקסט בוטה מדי וניתנת לאיתור בקריאה ראשונית והאם קיימות

תרשים 1: מערך הניסוי:

התנסחויות או הנחיות לא ברורות, שעלולות לפגום בהבנת הנקרא ו/או בהבנת המשימות השונות. כחלק מהמבחן המקדים בחנו את מהימנות ותקפות כלי המדידה, דהיינו, עד כמה השאלות המרכיבות את השאלונים השונים אכן מודדות את מה שהן אמורות למדוד וכי שונות בתשובות שתתקבלנה אכן נובעת מהבדלי הבנה ופירוש בין הנחקרים ולא מחוסר בהירות בשאלות עצמן (Polit, 1996)⁴.

הממצאים הראשוניים מן הניסוי יוצגו לאחר הפירוט של התכלית והמבנה של כל מבחן, בהתאמה. מן הראוי לציין כי בשל גודלו המצומצם של המדגם, היה בכוונתנו לאתר את אפשרות קיומן של מגמות ראשוניות ומשמעותיות מבלי לייחס חשיבות גבוהה לאפשרות קיומן או אי קיומן של מובהקויות סטטיסטיות.

4 השתמשנו בשני מבחני מהימנות. שני המבחנים הניבנו רמת מהימנות מספקת: אלפא של קרונובר עם 0.70 וגוטמן Split-Half עם 0.61.

ה. תוצאות המחקר: היחס בין עיצוב המסר והבניית תודעה

מטרת המחקר, כאמור, היא לבחון את היחס בין דפוסי עיצוב תבניות הניסוח בתקשורת והאופנים השונים בהם ציבור הקוראים מעצב את תפיסתו והבנתו ביחס לנושא נתון: אפשרות כינונה של מדינה פלסטינית. להלן פירוט שלוש המשימות המרכיבות את הניסוי ותיאור קצר של תוצאות המבחן המקדים שבוצע.

מבחן הזיכרון

משתתפי הניסוי מתבקשים במבחן הזיכרון לפרט במדויק עד עשרה פריטים מתוך הטקסט. הפריטים יקודדו באמצעות מיונם בהתאם לסוגי הטקסט שנקראו בקבוצות השונות (פרו, אנטי וניטרלי – טורים 3-5 בתרשים מספר 2), יחד עם סך כל הפריטים שנשאלת זכרה (טור 6). תרשים מספר 2 ממחיש את תהליך הקידוד.

תרשים 2: קידוד הפריטים שנזכרו

מס' נשאל	סוג קבוצה	פרו־מדינה	ניטרלי	אנטי־מדינה	סה"כ פריטים
1	קבוצה 1	5 (5.0)	1 (1.0)	4 (4.0)	01
2	קבוצה 3	2 (52.0)	5 (36.0)	1 (21.0)	8
3	קבוצה 2	4 (66.0)	2 (33.0)	0 (0)	6
4	קבוצה 3	0 (0)	7 (77.0)	2 (22.0)	9

- ערכים בסוגריים מבטאים את המשקל היחסי של מספר הפריטים

שתי שאלות רלבנטיות בשלב זה: האחת, הכללית יותר היא, האם אלה הנחשפים לטקסט מובנה (שבו תבנית ניסוח) אכן יזכרו יותר פריטים מאלה שקוראים טקסט בלתי מובנה (חסר תבנית ניסוח), והשנייה, הנגזרת ממנה למקרה הספציפי אותו אנו חוקרים, האם נשאלים מקבוצה שקראה טקסט מסוים, למשל, פרו־מדינה, יזכרו יותר פריטים במשמעות זאת, מאשר הנשאלים שקראו נוסחים אחרים.

בכדי לקבל תשובה לשאלה השנייה, חישבנו את המשקל היחסי (האחוז) של מספר התשובות שכל נשאל ונשאלת סימנו תחת קטגוריה נתונה (למשל, משיבה

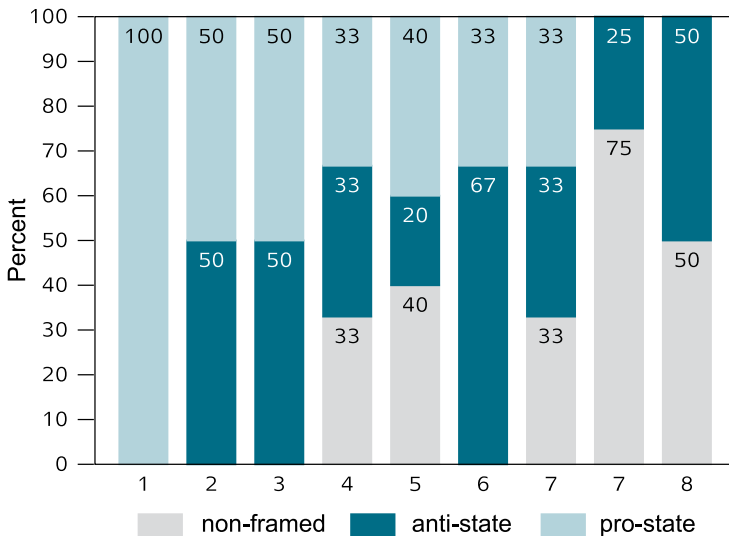
ראשונה סימנה חמישה פריטים שקודדו כפרר-מדינה ומשקלם היחסי הוא 0.5 מתוך סך כל עשרת הפריטים שהיא זכרה). התוצר הסופי הנו שלושה מדרגים, אחד לכל קטגוריה, שנעים מ־0.0 (חוסר סימון) עד 1.0 (כל הפריטים שנזכרו בקטגוריה אחת). בשלב הבא ביצענו מספר מבחנים של ניתוח שונות (ANOVA) במטרה לבחון את אפשרות קיומו של הבדל משמעותי בין קוראי הנוסחים השונים (המשתנה הבלתי תלוי) לגבי יכולת הזכירה וההבנה של הפריטים שהעלו (המשתנה התלוי). הניסיון לספק תשובה לשאלה הראשונה, האם בכלל אלה שקראו טקסט מובנה זוכרים יותר פריטים מעמיתיהם שקוראים טקסט בלתי מובנה יושם אף הוא על ידי ניתוח שונות, שבו המשתנה התלוי הוא מספר הפריטים הכולל שנשאלים זוכרים מתוך מה שקראו (טור 6 בתרשים מספר 2). מדרג זה נע מ־0 (אף פריט) עד 10 (עשרה פריטים מלאים). גם כאן, בחנו את אפשרות קיומו של שוני משמעותי בין המשתתפים מן הקבוצות השונות לבין ממוצע הפריטים שנזכרו על ידם.

ממצאים ראשוניים: בחינת דפוסי ההתפלגות ותוצאות מבחני ניתוח השונות הראו על מגמות ברורות.⁵ השאלה הראשונה, האם אלה הנחשפים לטקסט מובנה יזכרו באופן כללי יותר מאלה שקוראים טקסט בלתי מובנה, נענית בברור. נראה כי קיימת שונות מובחנת ומשמעותית בין משתתפי הקבוצות השונות ביחס לכמות הפריטים הנזכרים, ואלה שנחשפו לטקסט מובנה זוכרים יותר פריטים. נראה כי למרות גודלו המצומצם של המדגם (26 משתתפים), השוני בין ממוצעי הקבוצות נתגלה כמובהק סטטיסטית ($f=4.26$; $df=2$; $p<0.05$). המחשה ויזואלית יחד עם פירוט תוצאות מבחן השונות מוצגים בתרשים 2-א.

הממצאים לגבי השאלה השנייה – האם נשאלים מקבוצה שקראה טקסט בעל תבנית ניסוח פרר-מדינה פלסטינית זכרו יותר פריטים ברוח אוריינטציה כזאת מאשר הנשאלים שקראו נוסחים אחרים – הראו מגמות פחות חד־משמעיות. סיכום תוצאות מבחני השונות שביצענו לכל מדרג פריטים מוצג בתרשים 2-ב. נזכיר שכל מדרג נע מ־0.0 עד 1.0 ומורכב מהמשקל היחסי של למשל, מספר פריטי אנטי-מדינה מתוך סך כל הפריטים שנזכרו על ידי משתתפת נתונה.

5 ההחלטה בדבר הקידוד של כל פריט אם כיפרו או כיאנטי או כניטרלי דרשה הסכמות מקדמיות שנתקבלו טרם הקידוד והספירה של פריטי המידע שנזכרו. בכדי להימנע מפרשנויות שלנו בדבר הקידודים של כל פריט מידע החלטנו כי החלטות הקידוד חייבות להתבסס על ההקשר הטקסטואלי של כל פריט שנזכר. כמו כן הקפדנו להתייחס רק לאותם פריטי מידע שנזכרו ברמת דיוק גבוהה. כך למשל, קיבלנו פריט מידע "תכנית מפת הדרכים" (בעוד שבמקור מופיע "מפת הדרכים") אולם דחינו "לא יכול להיות כיבוש...דורות הבאים" בעוד שבמקור הופיע "אין זה נכון שישראל תשלטו על שלושה מליון וחצי פלסטינים".

תרשים 2-א: היחס בין סוג הקבוצה לבין סך הפריטים שנזכרו

תרשים 2-ב: היחס בין סוג הקבוצה לבין ממוצעי המשקל היחסי

סוג קבוצה / טקסט	ממוצע מדרג פריטים פרו-מדינה	ממוצע מדרג פריטים אנטי-מדינה	ממוצע מדרג פריטים ניטרליים
פרו-מדינה	63.0	32.0	93.0
אנטי-מדינה	62.0	33.0	93.0
ניטרלי	94.0	81.0	0.31
F value	2.57	06.2	0.49
Sig.	0.09	90.0	16.0
⁶ DSL	שוונות מובהקת בין אנטי-מדינה וניטרלי	שוונות מובהקת בין אנטי-מדינה וניטרלי	

ניתן להבחין כי למרות חוסר המובהקות הסטטיסטית, קיימת מגמה ראשונית של מובחנות בין ממוצעי המדרגים השונים. כך למשל, בקרב קוראי הטקסט פרו-מדינה ממוצע המדרג שלהם (0.36) גבוה יותר משל קוראי טקסט האנטי-מדינה (0.26), אולם ממוצע המדרג של הטקסט ללא תבנית ניסוח ברורה משל שניהם (0.49), מה שעומד לכאורה בניגוד לציפיותינו כי קוראי הטקסט הבלתי מובנה יקבלו ממוצע

6 החלטנו להשתמש במבחן post-hoc LSD לצורך בחינה רגישה יותר של קיומה של מובהקות סטטיסטית בין קבוצות המשתנה הבלתי-תלוי, על אף היותו מבחן שנחשב לפחות נוקשה וזאת בשל גודל המדגם המצומצם שלנו. מדגם גדול יותר יחייב שימוש במבחן נוקשה יותר כמבחן .Tukey

מדרג נמוך יותר בהשוואה לקוראי הטקסט המובנה. עם זאת, במבט רוחבי על ממוצעי המדרגים השונים של קוראי הטקסט הניטרלי, בהחלט ניתן לראות שמגמה זו חוזרת על עצמה. הסבר אפשרי לכך נעוץ בהנחה כי ניטרליות סביב נושא כינון המדינה הפלסטינית בחברה הישראלית איננה תופעה שכיחה.

המגמה החשובה יותר לענייננו עולה מהשוני בין קוראי הטקסט המובנה על שתי גרסאותיו המנוגדות. כאן בהחלט אפשר לראות מגמת מובחנות ברורה ואף ממוצע מדרגי זהה ביחס למשקל היחסי של פריטים ניטרליים שנזכרו. עוד חשוב לציין כי במבחן ניתוח השוונות עם פריטי המידע הניטרליים לא נמצאה כל מובהקות סטטיסטית בין הקבוצות השונות במבחן ה-Post Hoc להבדיל ממבחני ניתוח השוונות האחרים. ממצא זה מחזק את טענתנו בדבר השפעת הטקסטים הנרטיביים על זיכרון הקוראים והקוראות. במילים אחרות, היחס של השוני בין המשתתפים **בתוך** קבוצה נתונה לבין השוני **בין** הקבוצות הופך לפחות מובחן כאשר מדובר בזיכרון הפריטים הניטרליים.

מבחן הקטגוריזציה

במבחן הקטגוריזציה מתבקש כל משתתפת/ת למיין פריטי מידע מתוך הטקסט שקראו, לקטגוריות שונות שהם מגבשים על פי קריטריונים שונים של התאגדות. השאלה המרכזית לענייננו היא האם ניתן לאתר דפוסים דומים באופן שבו משתתפים שקראו אותו טקסט מכנסים יחדיו פריטי מידע והאם דפוסים אלה שונים משמעותית מהקטגוריות שמגובשות על ידי קוראי טקסטים עם תבניות נוסח אחרות. השערת המחקר גורסת שאם קוראי אותו טקסט מאגדים פריטים באופן דומה, ובמידה משמעותית אחרת מקוראי טקסטים אחרים (לחילופין קבוצות אחרות), הרי שתבנית הניסוח המשותפת שקראו השפיעה עליהם ייחודית בהבנת הנקרא ובקטלוג הפריטים.

לצורך ניתוח הנתונים יש צורך לערוך אותם ואז לבחון את האופן ואת ההיגיון לפיו פריטי מידע מתוך הטקסט הנתון קובצו יחד לקטגוריה אחת. עריכה כזאת ניתנת לביצוע בעזרת מטריצה של התרחשות-הדדית (Coxon, co-occurrence matrix) 1999. מטריצה זו מייצגת אפשרויות שונות של צירופי פריטים על פי שיקולם של כל משתתפת ומשתתף (ראה נספח 4). זוהי מטריצה סימטרית בה כל פריט מידע מיוצג על ידי מפגש של שורה ועמודה. למשל, אם משתתף מסוים בחר לשייך את הביטוי **פיגועי טרור** (פריט 1) ואת הביטוי **סכנה קיומית** (פריט 2) לאותה קטגוריה/אשכול, תקבל המשבצת בה נפגשים טור **פיגועי טרור** וטור **סכנה קיומית** את הערך 1. אם את הביטוי **פריחה כלכלית** (פריט 3) ייחס המשתתף לקטגוריה שונה משני הפריטים הראשונים, תקבל ההצלבה של טור זה עם שני קודמיו את הערך 0. כך, באופן הדרגתי ומצטבר, נבנית לה תבנית בינארית על פי תוצאות המיון של כל משתתף ומשתתפת, כאשר כל תא מכיל את השכיחות של כל הצלבה אפשרית בין פריטי המידע השונים. תרשים 3 ממחיש את תהליך השיבוץ של המידע למטריצת ההתרחשות ההדדית.

תרשים 3: בניית מטריצת ההתרחשות ההדדית

פ"פ בטחוני	פריחה כלכלית	סכנה קיומית	פיגועי טרור	
				פיגועי טרור
			1/1/0/1/1/.....30	סכנה קיומית
		0	0	פריחה כלכלית
	0/1	1	0	פ"פ בטחוני

בכוונתנו לבנות שלוש מטריצות שכאלה, אחת לכל קבוצת קוראים. כל מטריצה תכיל את המיונים השונים שבוצעו על ידי כל חברה/ בקבוצת ניסוי נתונה תוך צירופם יחד באופן מצטבר לכדי סך כל המיונים השונים בכל קבוצה. כך בהתאם, כל תא במטריצה מבטא את השכיחות: מספר הפעמים ששני פריטי מידע הושמו באותה קטגוריה. ניתוח המטריצות יעשה בעזרת ניתוח אשכולות (cluster analysis). ניתוח אשכולות מעצב ומסווג קבוצות (או אשכולות) של פריטי מידע הקרובים זה לזה. מתוך מגוון האפשרויות הקיימות בביצוע ניתוח אשכולות נבחר להשתמש בשיטת הקיבוץ ההיררכית שמתאימה לסוג כזה של ניתוח מיון קיבוצים (Coxon, 1999).⁷

ממצאים ראשוניים: בשל המדגם הקטן של המבחן המקדים ערכנו רק את הבדיקה הידנית של מטריצות ההתרחשות ההדדית. ספרנו כמה פעמים קובצו יחדיו פריטים, שזוהו על פי הקשרם במאמר כפריטי פרו, אנטי או ניטרליים, לאשכולות שיוך ולקטגוריות. לאחר מכן עקבנו אחר החיבורים השונים שנעשו על ידי כל קבוצת קוראים. בתוך כל תא במטריצה נתונה מצויות הבחירות של כל קורא וקוראת בקבוצה (ראה נספח 4). השערותנו הייתה שבקרב קוראי פרו-מדינה ימצאו יותר צירופים של פריטים המעודדים הקמת מדינה פלסטינית עם פריטים דומים (ומכאן סימונם כ "1") בעוד צירופי כלאיים של פריטי פרו-מדינה ופריטי אנטי-מדינה יהיו נדירים יותר (עם סימון "0"). מגמה שונה ציפינו למצוא אצל קוראי אנטי-מדינה: מינון גבוה יחסית של צירופי פריטים המתנגדים לרעיון המדינה הפלסטינית.

המשתתפים נחלקו באופן הבא: פרו-מדינה (שמונה), אנטי-מדינה (תשעה), והקבוצה עם הטקסט הניטרלי (תשעה). מבין 15 הפריטים שסופקו לנשאלים לצורך מבחן זה, הגדרנו תשעה כמזוהים עם גישה המעודדת מדינה פלסטינית

7 בשיטה שכזו ניתוח האשכולות מתחיל באיתור זוג פריטי המידע (או משתנים או נשאלים) הקרובים ביותר בהתאם למרחק שביניהם וחיבורם יחדיו לאשכול ראשוני. תהליך זה מתקדם בשלבים תוך חיבור זוג פריטים נוסף, זוג אשכולות קיים, או פריט נתון לאשכול קיים. כך נמשכת ההתפתחות עד ליצירת תרשים דמוי "עץ" (dendogram). קיימות מספר טכניקות בניית תוח אשכולות היררכי לתהליך חיבור האשכולות הנחלקות ביניהן בהתאם לחישוב הקרבה בין כל זוג אשכולות. הקונבנציה הקיימת במחקר היא להשתמש לפחות בשתי טכניקות שכאלה מעצם ההשפעה האפשרית של טכניקה נתונה על תוצאות הניתוח. אנו מתכוונים לפעול בהתאם.

(פרו), ארבעה פריטים כמייצגים את ההבנה הדוחה קיומה של מדינה כזו (אנטי) ושני פריטים ניטרליים (ראה נספח מספר 2). בצירופים שנערכו ביניהם התקבלו מספר מגמות:

בקבוצת הפרו-מדינה נוצר קונצנזוס מלא רק בהתאמה אחת וכל שמונת החברים בה שייכו שני פריטים **שיפור הכלכלה הישראלית והתקדמות התהליך המדיני** לאותה קטגוריה/אשכול. על אף ההיגיון הפנימי המצוי בחיבורם של שני פריטים אלה, בקבוצה הניטרלית רק חמישה עשו זאת (55%) ואילו בקבוצת האנטי-מדינה, ארבעה בלבד (44%). מכאן, שייכתן וההטיות המובנות למען מדינה פלסטינית בטקסט הפרו-מדינה השפיעו על הבנת קוראיהם לשבץ פריטים אלה יחדיו יותר מאלה שלא נחשפו להן. כמו כן, בקרב קוראי הטקסט הניטרלי נמצאו 13 "מקרי אפס" (כלומר חוסר קיבוץ או הצלבה עם פריטים אחרים שקודדו כניטרלי), כשמתוכם עשרה מקרים (77%) שייכים לצמדי פרו-אנטי. ייתכן כי הימנעותם הרבה יותר של קוראי הנוסח הניטרלי לקטלג פריטים לאשכולות נובעת מאי הכוונה ברורה שקיבלו בטקסט שלהם, כפי ששיערנו שיתרחש.

ממצא שאינו תומך בהשערותנו מתגלה במטריצת האנטי-מדינה. מתוך 54 מקרים אפשריים של צירופי אנטי-אנטי, צירוף שהנחנו שיזוהה באופן בולט על ידי קוראי טקסט המתנגד למדינה פלסטינית, רק עשרה מקרים סומנו כ-1 כלומר, רק 18.5% מהקבוצה שייכו פריטי אנטי לאותה קטגוריה. לעומתם, בקבוצת הפרו, מתוך 288 מקרים אפשריים, ב-114 מהם (39.5%) שויכו פריטי פרו לאותו גוש. ייתכן וההסבר לכך נעוץ בפירוש השונה שהעניקו קוראי האנטי-מדינה לחלק מהפריטים. כמתואר בנספח מספר 2, חלק מהפריטים הוא בעל משמעות אמביוולנטית או גבולית. בהחלט אפשרי שבעקבות הדגשים השליליים בטקסט האנטי, חלק מהפריטים הובנו על ידי קבוצת קוראים זאת באופן שונה, ואף מנוגד, לאופן בו אנו התכוונו. למשל המושג **הקפאת ההתנחלויות**, אשר מוזכר בטקסט בהקשר של תנאי להתקדמות תהליך השלום, ועל כן מודגש על ידינו כפריט פרו, עלול לקבל בטקסט המגמד את חשיבות תהליך השלום משמעות מאיימת ושלילית ועל כן להיתפס כמושג אנטי. בחירת הפריטים במבחן זה הופכת, אם כך, להיות משימה חשובה ואחראית ביותר.

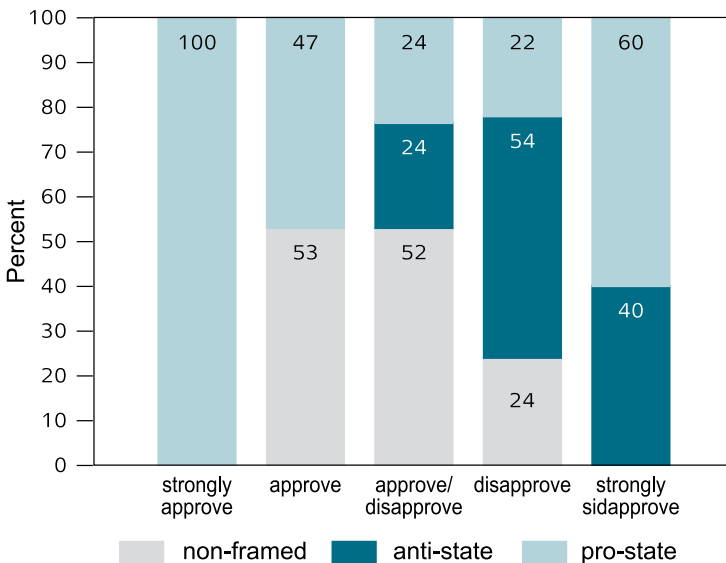
מבחן המשמעות

שלב המדידה השלישי הנו מבחן המשמעות, או ההבנה. בשלב זה אנו מתכוונים להעביר שאלון בין המשתתפים בו הם יתבקשו לענות כיצד הם מבינים את משמעותו והקשרו של כל פריט גם במובן התיאורי וגם במובן הנורמטיבי (מהו ומה חשיבותו?), ומכאן כיצד יש לפעול ביחס אליו. ניתוח המידע שייאסף ממבחן המשמעות יקבע בהתאם לסוג השאלות שתרכבנה את השאלון. השימוש בהצלבת טבלאות (Crosstabulation) יאפשר לנו, למשל, לבחון את היחס בין משמעות המוענקת למשתנה **כחשיבות הדדיות בהתקדמות תהליך מדיני עם הפלסטינים** לבין קבוצה נתונה (למשל, אנטי-מדינה) אליה שויכו המשתתפים.

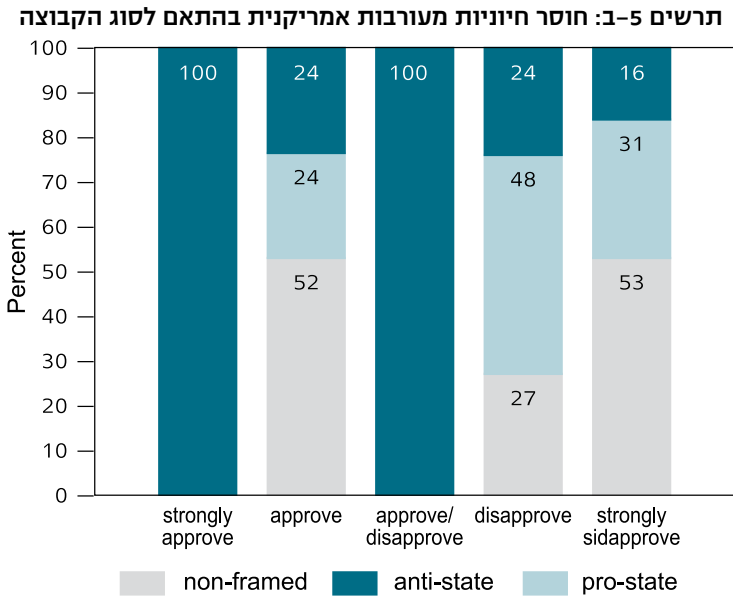
אפשרות שכזו ודפוסים אחרים שיעלו בניתוחים אלה עשויים להיבחן גם לאור משתנים סוציודמוגרפים אותם קיבלנו בדף פרטי מידע שמולא על ידי כל משתתף לפני קריאת הטקסט. האם זיקה אפשרית, שתופיע בין מידת המשמעות המוענקת לפריחה כלכלית עקב הקמתה של מדינה פלסטינית וסוג הטקסט שקראה משתתפת מסוימת, נזקפת לאזור המגורים או למידת המעורבות הפוליטית של המשתתפת? בנוסף, אנו מתכוונים להשתמש במבחני ומדדי קשר מתאימים במטרה להעמיד למבחן את מידת המובהקות הסטטיסטית של השערותנו ההתחלתית, שתבנית ניסוח בטקסט משפיעה על כיוון ומידת ההבנה של הקריאה.

ממצאים ראשוניים: מה הייתה החשיבות שהעניקו המשתתפים בקבוצות השונות לשורת ההיגדים אותם גיבשנו? האם ניתן לאתר דפוסים מובחנים ביחס בין סוג הקבוצה לבין מידת החשיבות שהוענקה להיגד כגון: **רצף טריטוריאלי פלסטיני אינו מהווה איום קיומי לישראל?** כפי שניתן להבחין בתרשים 5-א, בהחלט ניתן להצביע על מגמה כללית שתומכת, ולו חלקית, בהשערתנו. נראה כי בעוד מרבית חברי הקבוצה שקראה את הטקסט פרר-מדינה נחלקים בין הסכמה עם ההיגד לבין הסכמה/חוסר הסכמה, הרי שבקרב קוראי הטקסט אנטי-מדינה ניתן לראות מגמה ברורה יותר של חוסר הסכמה.

תרשים 5-א: מידת האיום של רצף טריטוריאלי בהתאם לסוג הקבוצה

מגמה פחות ברורה הסתמנה בבחינת היחס בין השיוך לקבוצה לבין מידת ההסכמה עם ההיגד **מעורבות ארצות הברית אינה תורמת לקידום פיתרון עם הפלסטינים**. בעוד טקסט הפרו-מדינה הציג את מעורבות הממשל האמריקני באור חיובי וחיוני ליישום מפת הדרכים, טקסט האנטי-מדינה הדגיש את חוסר הרצינות והעניין של הממשל האמריקני בכלל והנשיא בוש בפרט לגבי המתרחש, ואילו הטקסט ללא תבנית ניסוח ברורה סיפק סיקור אינפורמטיבי לגבי המעורבות האמריקנית.

תרשים 5-2 מראה, ראשית, כי קוראי הטקסט הניטרלי אמנם התמקמו, כפי ששיערנו, בעמדת הביניים באופן בלעדי (100%) אולם גם בעמדה של הסכמה מוחלטת להיגד – ממצא שלא תומך בהשערתנו. שנית, משתתפי קבוצת הפרו-מדינה אמנם מהווים רוב בולט בעמודה של חוסר הסכמה מוחלטת עם ההיגד (53%) אך מגמה זהה התבטאה גם לגבי העמודה של הסכמה עם ההיגד. נראה שחוסר ההחלטיות במדיניות האמריקנית לגבי אופן המעורבות בהליך המדיני ואולי אף התחושה בקרב חלקים בציבור הישראלי שמעורבות אמריקנית פעילה יותר לא בהכרח מקדמת פתרון מדיני לסכסוך עשויים להסביר מגמה מעורבת שכזו. לסיכום שלב זה, נראה שציפיינו כי ניתן יהיה לאתר זיקה בין מידת החשיבות שהוענקה לשורה של היגדים על ידי המשתתפים השונים לבין הקבוצה אליה הם שייכים זוכה לתמיכה. מסתמנת מגמה לפיה המשתתפים מעניקים מידת חשיבות להיגד נתון בהתאם לסוג הטקסט אליו נחשפו. למשל, חברי הקבוצה שנחשפו לטקסט אנטי-מדינה נטו להביע חוסר הסכמה, כלומר הענקת חשיבות נמוכה, להיגד שעסק בחוסר האיום הקיומי על ישראל נוכח רצף טריטוריאלי פלסטינאי.

הערות מסכמות: לקראת עיתונות שלום

התגייסות פוליטית מחייבת חיבור משמעותי בין מנהיגים ומונהגים וחיבור כזה מושג על ידי הבנת הפעילים את המסר כפי שהמפעילים התכוונו. מאמרנו מציע מודל מחקרי ניסיוני המספק מענה לשתי שאלות משלימות: א) כיצד מובן טקסט פוליטי על ידי קהל יעד, וכיצד, כתוצאה מהבנה זו, מפרשים הקוראים את המציאות הפוליטית סביבם? רב) מי מפיץ את המסרים וכיצד נפרשות האלטרנטיבות הפוליטיות בפני הקוראים? כיצד ניזון הציבור באשר לסדר היום הפוליטי והאם הוא מעודכן באופן שווה והוגן לגבי כל הסוגיות ואפשרויות יישובן? האם קיימת "נוסחה מנצחת", המסוגלת ללכוד את תשומת ליבו של הקהל ולנתב את הבנותיו ואת השגותיו? אם כן, מה תכונותיה?

השילוב בין מנסח המסר לבין הקולט בעבר השני מעלה את הסוגיה של תבנית הניסוח וכיצד היא מחברת בין כוונותיו של המנהיג, הכותב או הדובר מצד אחד לבין הבנתו ומסקנותיו של האיש מן השורה, הקורא או המאזין, מצד שני. יישומו של המודל נעשה תוך התמקדות בעיצוב תובנות ופירושים למציאות הפוליטית הישראלית בהקשר של הסכסוך הישראלי-פלסטיני: אפשרות כינונה של מדינה פלסטינית עצמאית. במחקר התבקשו המשתתפים לגבש דעתם לגבי אפשרות הקמתה של מדינה כזאת ואנו ניסינו לבחון עד כמה ניתן להתערב ולכוון את תהליך גיבוש הדעה בנושא ספציפי באמצעות שימוש בתבניות ניסוח, שהוטמנו בטקסט והבליטו גרסאות מסוימות של הסיפור. רצינו לדעת עד כמה תנותב דעת קוראי הטקסט בכיוון האוריינטציה שהוסוותה בחומר שקראו.

מספר מסקנות ולקחים עולים מביצוע הניסוי המקדים וניתוח תוצאותיו הראשוניות בהתאם לשלושת המבחנים המרכיבים את מערך הניסוי:

[1] במבחן הראשון – מבחן הזיכרון – שיערנו כי המשתתפים הנחשפים לטקסט מובנה (שבו תבנית ניסוח) יזכרו יותר פריטים מאלה שקוראים טקסט בלתי מובנה (חסר תבנית ניסוח). כמו כן הנחנו כי המשתתפים מקבוצה שקראה טקסט מסוים, למשל, פרר-מדינה, יזכרו יותר פריטים במשמעות זאת, מאשר הנשאלים שקראו נוסחים אחרים. תוצאות המבחן מראים כי קיימת שונות מובחנת ומשמעותית בין משתתפי הקבוצות השונות ביחס לכמות הפריטים הנזכרים, ואלה שנחשפו לטקסט מובנה זוכרים יותר פריטים. בנוסף, אך פחות חד משמעית, התוצאות מראות שמשתתפים נטו לזכור פריטי מידע שתואמים את הטקסט אליו נחשפו יותר מפריטים שאינם

תואמים טקסט זה. מובחנות זו מקבלת ביטוי בולט יותר בהשוואה בין קוראי הטקסט המובנה על שתי גרסאותיו המנוגדות: גרסת הפרו־מדינה וגרסת האנטי־מדינה.

[2] במבחן השני – מבחן הקטגוריזציה – שיערנו כי ניתן יהיה לאתר דפוסים דומים באופן שבו חברי קבוצה מסוימת מכנסים יחדיו פריטי מידע ושדפוסים אלה יהיו שונים משמעותית מהקטגוריות שמגובשות על ידי חברי קבוצה אחרת. תוצאות הניתוח של דפוסים הקיבוץ של פריטי המידע שסופקו על ידינו מראים כי השערותנו התאמתה אם כי במידה מתונה ביותר. הקוראים שנחשפו לתבנית הניסוח פרו־מדינה קיבצו יחדיו פריטים המזוהים עם מגמה זאת יותר מאשר עמיתיהם בקבוצות האחרות בעוד קוראי האנטי־מדינה כינסו יחדיו פריטים בעלי משמעות שלילית לרעיון המדינה הפלסטינית בשיעור רב יותר מהקוראים האחרים. אך היו פריטים מסוימים שנאספו יחדיו באותה מידה על ידי קוראי שתי תבניות הניסוח המנוגדות. ייתכן כי ממצא זה נובע מפריטים שאינם מובנים חד משמעית כתומכים או כמתנגדים למדינה הפלסטינית. בכל מקרה, הקטגוריזציה של קוראי הטקסט המובנה הייתה החלטית וברורה יותר מקוראי הטקסט הבלתי מובנה. הקוראים הניטרליים, בהתאם להנחתנו, סיווגו את הפריטים השונים באופן יותר רנדומאלי ואינדיבידואלי בהיעדר ההכוונה בטקסט שקראו.

[3] במבחן השלישי והאחרון – מבחן המשמעות – שיערנו כי ניתן יהיה לאתר זיקה בין מידת החשיבות שהוענקה לשורה של היגדים על ידי המשתתפים השונים לבין הקבוצה אליה הם שייכים. תוצאות הניתוח מראים כי בהחלט מסתמנת מגמה לפיה המשתתפים מעניקים מידת חשיבות להיגד נתון בהתאם לסוג הטקסט אליו נחשפו. למשל, חברי הקבוצה שנחשפו לטקסט אנטי־מדינה נטו להביע חוסר הסכמה, כלומר הענקת חשיבות נמוכה, להיגד שעסק בחוסר האיום הקיומי על ישראל נוכח רצף טריטוריאלי פלסטינאי.

מעבר לצורך להקפיד על שימוש בקטעי טקסט פחות אמביוולנטיים, עלו מספר לקחים נוספים מן המבחן המקדים. כך, למשל, למדנו כי לנושא הנבחר יש השפעה לא מבוטלת על היכולת לאתר מגמות שינוי בין קוראי הטקסטים השונים. יתכן שנושא כמו אפשרותה של מדינה פלסטינית מושרש וחרוט היטב בתודעתם של ישראלים עד כי עמדתם חסינה יחסית מפני תנודות השפעת טקסטים. מכאן, שיש מקום לשקול בחירה בנושא פחות אקוטי, שלגביו קיימות עמדות ודעות פחות נחרצות. לבסוף, המבחן המקדים חיזק את תחושתנו כי סבב קריאה אחד ויחיד אינו יאפשר צפי מדויק של שינוי עמדות. הציפייה לשינוי עמדות ודעות מהותי צריכה להתבסס על מערך מחקרי שבו יעברו המשתתפים מספר סבבים של חשיפה לטקסטים ובחינת השינוי בעמדותיהם באופן חוזר ונשנה. סוג כזה של מחקר פאנל עשוי לתקף עוד יותר את הממצאים המבטיחים שהוצגו כאן.

למחקר זה ייתכנו השלכות ארוכות־טווח יותר מאשר בדיקת הקשר בין הטיית טקסט למידת הבנתו בעיני קוראיו. בהקשרים רחבים יותר, ניתן לשלב את ההצעות ואת המסקנות הנובעות מהמחקר בסוגיות של סמכות ולגיטימציה, גיוס והנעה, אקטיביזם פוליטי, תעמולה והסתה ואולי אף בתחומי מחקר מקיפים עוד יותר כגון היבטים אתיים, מבניים, ופוליטיים של משטרים, מוסדות וארגונים פוליטיים ותנועות חברתיות. אם אכן פרויקט ראשוני זה נושא בקרבו את ה"צופן הגנטי" להבנת תופעות מרכזיות שכאלה, הדרך שלפנינו ארוכה מאד אך ללא ספק מרתקת.

והזרה לניצחונה המפתיע של תנועת החמאס, עמו התחלנו את המאמר. ניצחון זה הציב שורה של אתגרים פוליטיים, צבאיים וכלכליים בפני ממשלת ישראל, אך לא פחות בעייתי מהם היה האתגר התקשורתי והתדמיתי: כיצד מציגים את מפלגת הרוב החדשה? באיזה מאגר דימויים, סמלים ותוויות להשתמש כדי להציג את בעלי הבית החדשים בפלסטין לציבור הישראלי: במאגר העוין, התוקפני המבליט אידיאולוגיה איסלאמית קנאית ואת פעילות הטרור הענפה או במאגר המתון, הריאלי שמדגיש את הפרגמטיות ואת הפרקטיות של מפלגת שלטון? משיקולים פוליטיים ומפלגתיים של ערב בחירות בישראל, הועדפו לבסוף התובנות הדמוניות והשליליות של החמאס על פני אלו החיוביות והמפרגנות. הבחירה האסטרטגית השרירותית הזאת איננה מופרכת לחלוטין: החמאס הוא אכן ארגון המצדד ועוסק בטרור והסמוך על משנה קיצונית שאינה מכירה במדינת ישראל. אולם, אין באופייה של התנועה הזאת ובסדר העדיפויות העכשווי שלה כדי לחייב מיידית ואוטומטית את עיצובה הטוטאלי השלילי בתקשורת הישראלית, וממנה, את דעת הקהל והדימוי הציבורי הישראלי. תופעת עליית החמאס היא מורכבת יותר וסיבותיה מגוונות, אך בשל התרכזות התקשורת בפן השלילי והמאיים של התופעה, הוחמצו הרב גוניות שלה והאפשרויות להתמודד עם המצב החדש שנוצר. במקרה המסוים הזה, היוותה תבנית הניסוח המוקפדת והחמורה של אנטי-חמאס בתקשורת הישראלית, מוקד השפעה רב ועוצמה ומכריע בדעת הקהל הישראלית. בהיעדר כל מקור מידע אלטרנטיבי לכוח החדש בהנהגה הפלסטינית, פריימינג הפחד השתלט על התפיסה הישראלית הקולקטיבית את החמאס והעמיק את הקרע בין הצדדים.

אחד מכיווני המחקר המרתקים והעדכניים ביותר לשם אפשר לפנות לאור מחקר זה הוא תחום עיתונות שלום. השם אולי מטעה: אין הכוונה לעיתונות חיובית ואופטימית, המרנינה את לב קוראיה, אלא לניתוח מאוזן יותר, רחב יותר ומעמיק יותר בכיסוי עיתונאי של סכסוכים ומשברים. התייחסות כזאת עשויה לבלום מגמות הסלמה והחרפה של סכסוכים בשנותיהם את דעת הקוראים להסתייג מהסכסוך במקום להלהיבו ולדרבנו. ההנחה במרכז תפיסת עיתונות השלום היא, שדיווח קונטקסטואלי, כזה המביא לקוראים את הרקע ההיסטורי של העימות ואת האינטרסים והמוטיבציות של כל הצדדים המעורבים, יוצר דעת קהל מאוזנת, שאינה להוטה לניצחון צד אחד על האחר ואינה מלבה את אש הקונפליקט. עיתונות שלום מבליטה יותר את תהליכי התהוות הקונפליקט ואת המוטיבציות של הצדדים מאשר

את זירת ההתרחשות וכרוניקת האירועים. היא נוטשת את התפיסה הדיכוטומית של "אנחנו והם" ואת אוריינטצית התנגשות הראש-בראש ומנסה לשרטט תיאור עמוק ומקיף יותר של הבעיה (Lynch and McGoldrick, 2005). דיווח מאוזן ועשיר שכזה על כל המצוקות וכל הצרכים של כל הצדדים המעורבים במחלוקת, מעבירה את קהל הקוראים מראייה דיכוטומית ותגרנית המדרבנת הסלמה אל עבר התבוננות מפוכחת ואחראית מעכבת ומונעת התפתחות כזאת (Peleg, 2006).

ממה מורכבת עיתונות שלום והאם כל עיתונאית ועיתונאי יכולים לעסוק בה? מה כולל סוג כזה של כתיבה והאם הוא מצריך ידע היסטורי, פוליטי ותרבותי מסוים כדי להתבטא בו? בשלב היולי זה של המחקר בתופעה המרתקת, רבות השאלות מן התשובות, אך אלה הן השאלות הנכונות, אשר יניבו, מן הסתם, את התשובות המתאימות. מה שודאי הוא הצורך בשימוש במסגרות ניסוח כדי לעצב עיתונות שלום. אלה הם הבנה ותיאור מגמתי של הדברים ומעורבות פה במידה רבה הערכתו ואמונותיו של הכותב מעבר לטכניקה ולמיומנויות כתיבה ודיווח. עיתונאים הרוותמים עצמם למשימה הערכית והלא פשוטה של עיתונאות שלום, חייבים להשתמש רבות במסגרות ניסוח בתיאוריהם. שימוש במודל מסגרות הניסוח ושינוי מגמתו של טקסט נתון, כפי שהדגמנו במחקרנו, יכול בהחלט לשמש לחוקרי עיתונות השלום, מקור בלתי אכזב של תובנות והשערות, אשר לחלקן יוקדש מחקרנו הבא.

מקורות

- זיסר, ב. עם גילה קורץ. (1992). "עמדות פוליטיות של סטודנטים וחברי סגל במדעי החברה בישראל." *מדינה*, וממשל ויחסים בינלאומיים, מס' 36, ע"ע 109-87.
- פלג מ. (2002). "אילו מילים יכלו להרוג: תהליך השלום וכישלון השיח הציבורי-פוליטי בישראל." *מדינה וחברה*, כרך 2, מס' 3, ע"ע 444-421.
- Berinski A. and D. Kinder. (1999). *Understanding Kosovo: Framing News and Meanings*. Paper presented at the APSA Annual Meeting, Atlanta.
- Carragee, K.M., and W. Roefs. (2004). "The Neglect of Power in Recent Framing Research." *Journal of Communication*, 54(2): 214-33.
- Clark M. (2002). "Is a Framing of an Issue Critical to Agenda-Setting? The Role of Newspapers on School Vouchers in Detroit", paper presented at the APSA Annual Meeting in Boston, MA.
- Coxon A. (1999). *Sorting Data: Collection and Analysis*. Sage University Papers on Quantitative Applications in the Social Sciences, 07-127. Newbury Park, CA: Sage.
- Dalton R. (1988). *Citizen Politics in Western Democracies*. New Jersey: Chatham House.
- Entman R. (1993). "Framing: Toward a Clarification of a Fractured Paradigm." *Journal of Communication*, 43(4): 51-58.
- Gamson William A. (1992). *Talking Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gamson William A., and C. Lasch. (1983). "The Political Culture of Social Welfare Policy." In S. Spiro and E. Yaar (Eds.) *Evaluating the Welfare State*. New York: Academic Press.
- Gamson W. and A. Modigliani. (1987). "The Changing Culture of Affirmative Action." In *Research in Political Sociology*, ed R. Braumgart, vol. 3, Greenwich, CT: JAI.
- Gamson William A., and A. Modigliani. (1989). "Media Discourse and Public Opinion on Nuclear Power: A Constructionist Approach." *American Journal of Sociology*, 95: 1-37.
- Gurevitch M. and M. Levy. (1985). *Mass Communication Review Yearbook 5*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Iyengar S. (1991). *Is Anyone Responsible? : How Television News Frames Political Issues*. Chicago: University of Chicago Press.
- Iyengar S. and D.R. Kinder. (1988). *News that Matters*. Chicago: University of Chicago Press
- Kinder D. and L. Sanders. (1996). *Divided by Color: Racial Politics and Democratic Ideals*. Chicago: Chicago University Press.
- Kintsch W. (1998). *Comprehension: A Paradigm for Cognition*. Cambridge UK: Cambridge University Press.

- Lakoff R. (2000). *The Language War*. Berkeley: University of California Press.
- Liebes T. (1991). "How Arab and Jewish Families Decode Television News in Israel. Pres." *Sympos. On Media, Protest, and Political Violence*, Jerusalem.
- Mendelberg T. (1997). "Executing Hortons: Racial Crime in 1988 Presidential Campaign." *Public Opinion Quarterly*, 61:134–57.
- Nelson T. and D. Kinder. (1996). "Issue Frames and Group Centrism in American Public Opinion." *Journal of Politics* 58: 1055–78.
- Peleg S. (2006). "Peace Journalism through The Lenses Of Conflict Theory: Analysis And Practice" in *Communication and Conflict On-line*, vol 5 no. 4, October 2006, forthcoming.
- Pennington N. and R. Hastie. (1992). "Examining the Evidence: Tests of the Story Model for Juror Decision-Making." *Journal of Personality and Social Psychology* 62, 2: 189–206.
- Pennington N. and R. Hastie. (1988). "Explanation-Based Decision-Making: Effects of Memory Structure on Judgment." *Journal of Experimental Psychology*, 14, 3: 521–33.
- Polit D. (1996). *Data Analysis and Statistics*. Stamford, Connecticut: Appleton and Lange.
- Schattschneider, Erik. E. (1975). *The Semisovereign People*. NY: The Dryden Press.
- Snow D. and R. Benford. (1988). "Ideology, Frame Resonance and Participant Mobilization," in B. Klandermans, H. Kriesi and S. Tarrow (eds.): *From Structure to Action*. Greenwich, CT: JAI Press.
- Snow D., E. Burke, S. Worden and R. Benford. (1986). "Frame Alignment Processes, Microbilization and Movement Participation." *American Sociological Review* 51:464–81.
- Tannen D. (1999). *The Argument Culture: Stopping America's War of Words*. New York: Ballantine Books
- Tversky A. and Kahneman D. (1981). "The Framing of Decisions and the Psychology of Choice." *Science*, 211: 453–8.
- Wolsfeld G., R. Khouri and Y. Peri. (2002). "News About the Other in Jordan and Israel: Does Peace Make a Difference?" *Political Communication*, 19:189–210.

נספחים

נספח 1

שלוש גרסאות הטקס העיתונאי

גרסה 1: נייטרלית

הממשלה אישרה מפת הדרכים: הסכמה להקמת מדינה פלסטינית

אבו מאזן הגיב על אישור התוכנית באומרו: אישור המפה הוא צעד חשוב וחיובי אך המבחן האמיתי הוא יישום כל חלקי המפה על שלביה. ההסתייגויות הישראליות מהתכנית אינן חלק מהמפה ואינן רלבנטיות ליישומה והן אינן מקובלות על הפלסטינים.

הממשל האמריקאי ברח על החלטת הממשלה. דובר של הנשיא ג'ורג' בוש, השוהה בחוותו בטקסס, אמר כי זהו צעד חשוב קדימה. הדובר הוסיף כי אנו מצפים לעבוד עם כל הצדדים באזור כדי לממש את חזון השלום אותו הציג הנשיא בוש בנאומו ב־24 ביוני.

בנימין נתניהו, לימור לבנת, דני נווה וצחי הנגבי נמנעו מהצבעה.

לפני ההצבעה אמר שרון: המדינה הפלסטינית היא לא חלום חיי, אך בראייה קדימה אין זה נכון שישראל תשלוט על שלושה מליון וחצי פלסטינים. אני מבין את האידיאולוגיה כמי שמכיר כל הר וגבעה, אבל צריך למצוא פתרון לדורות הבאים.

שרון הבהיר כבר בתחילת הדיון, שנמשך כשש שעות, כי 14 ההסתייגויות שהגישה ישראל לממשל האמריקאי הן קווים אדומים של ישראל ביישום התוכנית. לדבריו, ככל שנתקדם בתהליך המדיני יחל שיפור במצבנו הכלכלי.

מאת נתן גוטמן וארנון רגולר

ראש הממשלה, אריאל שרון, ייפגש בימים הקרובים עם ראש הממשלה הפלסטיני, מחמוד עבאס כדי לדון ביישום השלב הראשון של מפת הדרכים – שמשמעותה הסכמה ישראלית עקרונית להקמת מדינה פלסטינית ולהקפאת ההתנחלויות.

אתמול אישרה הממשלה את מפת הדרכים ברוב של 12 תומכים מול שבעה מתנגדים. ארבעה שרים נמנעו. נגד מפת הדרכים הצביעו השרים עוזי לנדאו, ישראל כץ ונתן שרנסקי וכן שרי המפד ל והאיחוד הלאומי; השרים

גרסה 2: פרו-מדינה

הממשלה אישרה מפת הדרכים: הסכמה להקמת מדינה פלסטינית

מאת נתן גוטמן וארנון רגולר

ראש הממשלה, אריאל שרון, ייפגש בימים הקרובים עם אבו מאזן ראש הממשלה הפלסטיני, כדי לדון ביישום השלב הראשון של מפת הדרכים - שמשמעותה הסכמה ישראלית עקרונית להקמת מדינה פלסטינית ולהקפאת ההתנחלויות.

רוב גדול בממשלה לתומכים בתכנית: אתמול אישרה הממשלה את מפת הדרכים ברוב של 12 תומכים מול שבעה מתנגדים. ארבעה שרים נמנעו. נגד מפת הדרכים הצביעו השרים עוזי לנדאו, ישראל כץ ונתן שרנסקי וכן שרי המפדל והאיחוד הלאומי; השרים

בנימין נתניהו, לימור לבנת, דני נווה וצחי הנגבי נמנעו בהצבעה.

אבו מאזן: אישור המפה צעד חשוב וחיובי: ראש הממשלה הפלסטיני אבו מאזן הגיב על אישור התוכנית באומרו: אישור המפה הוא צעד חשוב וחיובי אך המבחן האמיתי הוא יישום כל חלקי המפה על כל שלביה. הסתייגויותיה של ישראל מהמפה אינן חלק מהמפה ואינן רלבנטיות ליישומה והן אינן מקובלות על הפלסטינים.

שרון: פתרון לדורות הבאים : לפני ההצבעה אמר שרון: המדינה הפלסטינית היא לא חלום חיי, אך בראייה קדימה אין זה נכון שישארל תשלוט על שלושה מליון וחצי פלסטינים. אני מבין

את האידיאולוגיה כמי שמכיר כל הר וגבעה, אבל צריך למצוא פתרון לדורות הבאים. שרון הבהיר כבר בתחילת הדיון, שנמשך כשש שעות, כי 14 ההסתייגויות שהגישה ישראל לממשל האמריקאי הן קווים אדומים של ישראל ביישום התוכנית. לדבריו, ככל שנתקדם בתהליך המדיני יחל שיפור במצבנו הכלכלי.

הנשיא בוש מברך על ההחלטה: הממשל האמריקאי ברך על החלטת הממשלה. דובר של הנשיא ג'ורג' בוש, השוהה בחוותו בטקסס, אמר כי זהו צעד חשוב קדימה. הדובר הוסיף כי אנו מצפים לעבוד עם כל הצדדים באזור כדי לממש את חזון השלום אותו הציג הנשיא בוש בנאומו ב-24 ביוני.

גרסה 3: אנטי-מדינה

הממשלה אישרה מפת הדרכים: הסכמה להקמת מדינה פלסטינית

אבו מאזן: הסתייגויות ישראל אינן רלבנטיות: אבו

מאזן הגיב על אישור התוכנית באומרו כי אישור המפה הוא צעד חשוב וחיובי אך המבחן האמיתי הוא יישום כל חלקי המפה על שלביה. כמו כן הוסיף אבו מאזן כי ההסתייגויות הישראליות מהמפה אינן חלק מהמפה ואינן רלבנטיות ליישומה והן אינן מקובלות על הפלסטינים.

הנשיא בוש נופש בטקסס:

הממשל האמריקאי ברך על החלטת הממשלה. דובר של הנשיא ג'ורג' בוש, השוהה בחוותו בטקסס, אמר כי זהו צעד חשוב קדימה. הדובר הוסיף כי אנו מצפים לעבוד עם כל הצדדים באזור כדי לממש את חזון השלום אותו הציג הנשיא בוש בנאומו ב־24 ביוני.

דני נווה וצחי הנגבי נמנעו בהצבעה.

שרון: לא חלום חיי: לפני ההצבעה אמר שרון: המדינה הפלסטינית היא לא חלום חיי, אך בראייה קדימה אין זה נכון שישראל תשלוט על שלושה מליון וחצי

פלסטינים. אני מבין את האידיאולוגיה כמי שמכיר כל הר וגבעה, אבל צריך למצוא פתרון לדורות הבאים.

שרון הבהיר כבר בתחילת הדיון, שנמשך כשש שעות, כי 14 ההסתייגויות שהגישה ישראל לממשל האמריקאי הן קווים אדומים של ישראל ביישום התוכנית. לדבריו, ככל שנתקדם בתהליך המדיני יחל שיפור במצבנו הכלכלי.

מאת נתן גוטמן וארנון רגולר

ראש הממשלה, אריאל שרון, ייפגש בימים הקרובים עם אבו מאזן, ראש הממשלה הפלשתיני, כדי לדון ביישום השלב הראשון של מפת הדרכים – שמשמעותה הסכמת ישראל להקמת מדינה פלשתינית ולהקפאת ההתנחלויות.

כמעט מחצית מהשרים לא תמכו בהחלטה: אתמול

אישרה הממשלה את מפת הדרכים ברוב של 12 תומכים מול שבעה מתנגדים. ארבעה שרים נמנעו. נגד מפת הדרכים הצביעו השרים עוזי לנדאו, ישראל כץ ונתן שרנסקי וכן שרי המפד"ל והאיחוד הלאומי; השרים בנימין נתניהו, לימור לבנת,

נספח 2

התפלגויות דמוגרפיות

מין:

- זכר 8
- נקבה 18

עמדות פוליטיות:

- ימין פוליטי 6
- מרכז פוליטי 9
- שמאל פוליטי 8
- אחר 3

שיוך עדתי:

- ספרדי 16
- אשכנזי 6
- מעורב 1
- אתיופי 1
- רוסי 1
- אחר 1

התעניינות פוליטית:

- מאוד מתעניין 6
- מתעניין 12
- עניין בינוני 7
- עניין קל 1

הכנסה משפחתית כוללת:

- עד 5000 שקלים 1
- בין 5000 ל- 10,000 9
- 10,000 עד 15,000 9
- 15,000 עד 20,000 3
- 20,000 עד 25,000 1
- מעל 25,000 2

נספח 3

השאלון המקדים

שם (אופציונלי)

מספר משתתף

חלק א' – כללי

1. גיל?

2. מין?

א. נקבה ב. זכר

3. כיצד היית מגדיר את עמדתך הפוליטית בתחומי חוץ וביטחון?
א. ימין קיצוני ב. ימין ג. מרכז ד. שמאל ה. שמאל קיצוני ו. לא רלבנטי

4. מקום/אזור מגורים?

5. שיוך עדתי?

א. ספרדי ב. אשכנזי ג. מעורב ד. אתיופי ה. רוסי ו. ערבי ישראלי
ז. אחר

6. מהי רמת ההכנסה הכוללת של משפחתך?

א. עד 5000 שקלים ב. בין 5000 ל- 10,000 ג. 10,000 עד 15,000
ד. 15,000 עד 20,000 ה. 20,000 עד 25,000 ו. מעל 25,000

7. אורח חיים?

א. מסורתי ב. חילוני ג. דתי

8. תחום לימודים ראשי

9. שנת הלימודים לקראת התואר

חלק ב' – לפניך מספר שאלות שנועדו לבחון את מידת המעורבות והעניין שלך בסוגיות חברתיות ופוליטיות. לצורך המחקר בחרנו להתמקד בסכסוך הישראלי-פלשתיני כסוגיה חברתית פוליטית מייצגת.

10. באיזו מידה חשוב לך להתעדכן באופן שוטף בסוגיות חברתיות פוליטיות?
א. במידה רבה מאוד ב. במידה רבה ג. במידה בינונית ד. במידה מועטה
ה. במידה קלושה

11. מהו מקור המידע העיקרי ממנו את/ה ניזונה/ה ביחס לסוגיות חברתיות ופוליטיות?
 א. תקשורת כתובה ב. תקשורת אלקטרונית ג. תקשורת בינאישית (שיח, רכילות וכיו"ב) ד. אחר
12. לפניך מספר דפוסי פעילות חברתית ופוליטית אפשריים. אנא צייני/ את מידת הרלבנטיות של הסוגים השונים לגביך במהלך השנה שחלפה:

לא מעונייני/ת להשיב	כלל לא	פעם אחת	פעם או פעמיים	יותר מ-3 פעמים	
					13. הפגנה
					14. מצעד מחאה
					15. סיוע לנזקקים
					16. פעילות קהילתית/שכונתית

17. האם הצבעת בבחירות האחרונות לכנסת?
 א. כן ב. לא ג. לא מעונייני/ת להשיב

לפניך מספר היגדים העוסקים בסכסוך הפלסטיני ישראלי. באיזו מידה את/ה מסכימה/ה עם ההיגדים הבאים? נא דרגי/ את תשובתך כאשר ציון 1 מבטא חוסר עמדה ואילו 5 מבטא הסכמה מלאה.

5	4	3	2	1	
					18. זכות השיבה היא מוקד הסכסוך הישראלי פלסטיני
					19. פתרון קבע עדיף על הסכמי ביניים
					20. אין קשר הכרחי בין צמיחה כלכלית ובין הסדר מדיני
					21. חזרה לגבולות 1967 תאפשר את קיומו של פתרון יציב
					22. הפלסטינים אינם מסוגלים לנהל את ענייניהם בעצמם
					23. רצף טריטוריאלי אינו מהווה איום קיומי לישראל
					24. אין דמיון בין המאבק לעצמאות ב-1948 לבין האינתיפאדה
					25. הסכסוך יפתר בדרכים מדיניות
					26. הסכסוך הישראלי פלסטיני הוא סכסוך דתי
					27. ארץ ישראל השלמה הוא חזון שאבד עליו הכלח

פרסומי מכון הרצוג לתקשורת, חברה ופוליטיקה

מדד אמון הציבור בתקשורת

- תפיסות הציבור את התקשורת הישראלית
דו"ח מס' 1 – מרץ 2003
- אמון הציבור לעומת אמון העיתונאים בתקשורת הישראלית
דו"ח מס' 2 – ינואר 2004
- עמדות הציבור כלפי סיקור הסכסוך הישראלי-פלסטיני
דו"ח מס' 3 – מאי 2004
- צריכת חדשות באתרי האינטרנט
דו"ח מס' 4 – פברואר 2005
- הסיקור התקשורתי של מערכת הבחירות לכנסת ה-17
דו"ח מס' 5 – מרץ 2006
- עמדות הציבור לגבי הסיקור התקשורתי של בריאות מנהיגים ולגבי אשפוזו של ראש הממשלה שרון
דו"ח מס' 6 – אפריל 2006

סדרת אגרתא

- התקשורת הישראלית והירדנית:
האם השלום שינה את דימוי ה"אחר"?
פרופ' גדי וולפספלד, רמי חורי, ד"ר יורם פרי
ספטמבר 2003
- סיקור תקשורתי של בחירות בישראל:
חשבון נפש של מחקרי ארבע מערכות בחירות
פרופ' גבי וימן, ד"ר תמיר שפר
פברואר 2004
- אשליית הבחירה הדמוקרטית:
כיצד משיגות תכניות המציאות את שיתוף הפעולה של הצופים
ד"ר מוטי נייגר, אבישי יוסמן
דצמבר 2005
- דמוקרטיה, תקשורת ופוליטיקה בבית המשפט העליון:
גבולות חופש הביטוי של פלסטינים בישראל בתקופת האינתיפאדה השנייה
ד"ר יובל קרניאל
פברואר 2006

סדרת התקשורת המגזרית

- "חטיבה אנושית אחת, עם ישראל אחד":
על כינון זהויות קיבוציות במכתבים למערכת "הארץ"
ד"ר עמית קמה
מרץ 2005
- שימושי תקשורת כאסטרטגיית השתלבות:
המקרה של מהגרים מחבר העמים בישראל
ד"ר נלי אליאס
ספטמבר 2005
- "רבות רעו"ת צדיק":
קווים לתולדות העיתונות החרדית בישראל, למאפייניה ולהתפתחותה
ד"ר קימי קפלן
ינואר 2006
- הציבור הדתי-לאומי והתקשורת:
יחסי אהבה-שנאה
אינס גבל
מאי 2006

פרסומים מיוחדים

- "אין עם מי לדבר": מבט ביקורתי על הקשר פוליטיקה-תקשורת
עורך: יחזקאל רחמים
יולי 2005
- "קשה אך יציב": התקשורת, הרופאים ומחלות מנהיגים
עורך: יחזקאל רחמים
יולי 2006